



## ANTİK YAZARLARDA BİR ASSUR KRALİÇESİ: SEMİRAMİS

Yrd. Doç. Dr. Emre ERTEN\*

\* Istanbul University, Istanbul, Turkey\* E-mail: emre.erten@istanbul.edu.tr

Copyright © 2018 Emre Erten This is an open access article distributed under the Istanbul University Journal of Women's Studies, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

### ÖZET

Antik yazarlar Semiramis adlı efsanevî bir kadın hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Bu kaynakların başında Aelianus, Anonymous *de Mulieribus*, Arrianos, Berossos, Diodoros, Herodotos, Iustinus, Ktesias, Plutarkhos, Polyainos, Strabon ve Valerius Maximus gibi isimler gelmektedir. Semiramis'intarihsel anlamdaki karşılığı Assur kraliçesi Sammu-ramat'tır. Bu çalışmada antik yazarların Semiramis hakkında verdikleri bilgiler modern kaynaklar yardımıyla analiz edilmekte ve bir araya getirilmeye çalışılmaktadır. Semiramis ataerkil Assur toplumunda son derece güçlü ve öz güvene sahip bir kadın olarak görünmektedir. Semiramis Assur toplum yaşamında kadının konumu bakımından oldukça farklı bir perspektif sunmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Semiramis, Sammu-ramat, Assur toplumu ve kadın, ataerkil Assur toplumu, antik yazarlar ve Semiramis, Arrianos, Diodoros, Ktesias, Polyainos.

## AN ASSYRIAN QUEEN IN THE WORKS OF ANCIENT WRITERS: SEMİRAMİS

### ABSTRACT

Ancient writers give some interesting information about a legendary woman named Semiramis. The most important names among these writers are Aelianus, Anonymous *de Mulieribus*, Arrianos, Berossos, Diodoros, Herodotos, Iustinus, Ktesias, Plutarkhos, Polyainos, Strabon and Valerius Maximus. Semiramis is the Assyrian queen Sammu-ramat in history. This article analyses the information on Semiramis provided by ancient authors using modern sources and tries to collect the available information together. Semiramis appears as a very powerful and self-confident woman in the patriarchal Assyrian society and presents a very different perspective on the position of women in Assyrian society.

**Keywords:** Semiramis, Sammu-ramat, Assyrian society and women, patriarchal Assyrian society, ancient writers and Semiramis, Arrianos, Diodoros, Ktesias, Polyainos.



Eski Assur döneminde M.Ö. 1920-1750 yılları arasında Anadolu ile gelişkin bir ticaret ağı kurmuş olan Assur devleti (Köroğlu 2009, 103 vd.; Kuhrt 2009 (I), 119 vd.), I. Şamşı-Adad'ın (M.Ö. 1813-1781) ardından güçsüzleşmiş ve önce Mari, ardından Hammurabi yönetimindeki Babil bölgedeki yeni güçler olarak ortaya çıkmışlardır. Kral Assur-uballit (M.Ö. 1365-1330) zamanında güçlenen Assur devleti ardılı krallar zamanında hızlı bir gelişim göstermiştir. I. Tukulti-Ninurta (yklş. M.Ö.1244-1208) zamanında kuzeydeki Nairi topluluklarına seferler yapılmış, ayrıca Babil yenilgiye uğratılmıştır. Assur'un kazanmasına karşın bu olaydan sonra Babil kültürel ve dinsel bakımdan Assur üzerinde daha çok etkili olmuştur (Köroğlu 2009, 103-198, 132, 134-135; Kuhrt 2009 (I), 458-469). I. Tukulti-Ninurta'dan sonra Assur zayıflamaya başlamış ve Babil'e vergi ödemek durumunda kalmıştır. Ancak Mitanni'ler, Hititler ve Babil'in birbiri sıra güçlerini yitirmesinden sonra Assur'un gerçek anlamda yükselişi başlamış, özellikle Aşşur-reş-işi (M.Ö. 1132-1115) ve sonradan I. Tiglat-pileser (M.Ö. 1114-1076) zamanında Assur tekrar büyük bir devlet olmuştur. Tiglat-pileser ayrıca Akdeniz kıyılarına kadar ulaşmış ve kendi anlatımına göre küçük kıyı kentlerinde şölenlerle karşılanmıştır (Kornemann 1979, 35-36; Sever 1987, 421-423; Hauser 1997, 113-114; Köroğlu 2009, 136; Kuhrt 2009 (I), 473). Yeni Assur Dönemi'nde ise (M.Ö. 1000-612) Assur Mezopotamya'nın en etkili gücü olmuş ve İran, Doğu Anadolu (Geç Hitit ve Urartu), Kuzey Suriye, Elam ve Med'ler, Doğu Akdeniz kıyıları ve Mısır üzerinde egemenlik iddiasında bulunmuştur. Bu dönemin başlarında II. Assur-dan (M.Ö. 934-912) ve oğlu II. Adad-nirari (M.Ö. 911-891) ile II. Tukulti-Ninurta (M.Ö. 890-884) zamanında Assur oldukça güçlenmiştir (Roaf 1996, 159; Kuhrt 2009 (II), 131-137). II. Assurnasirpal (M.Ö. 883-859) kuzeydeki Nairi ülkeleri ve Güneydoğu Anadolu'daki beyliklerle mücadele etmiş, bunlara karşı acımasız bir şiddet politikası gütmüş, yukarı Dicle ve Fırat Nehirleri arasındaki toprakları Assur'un idaresi altına almıştır. Ayrıca o da Fırat'ın batısına geçerek Akdeniz kıyılarına ulaşmış ve buradaki kentlerden haraç almıştır (Roaf 1996, 159-160; Köroğlu 2009, 157-159; Kuhrt 2009 (II), 140). Bu yüzyılın ortalarında ise Doğu Anadolu'da Urartular I. Sarduri (M.Ö. 840-830) önderliğinde Tuşpa'yı (Van) başkent yaparak bir devlet kurmuşlar, bundan bir süre sonra dagüçlenerek sonradan Assur'un kuzeydeki en büyük rakibi haline gelmişlerdir (Wartke 1993, 40; Roaf 1996, 170 vd.; Sevin 2003, 196, 199; Kuhrt 2009 (II), 223-242). Diğer yandan İran'da da Med'lerin güçlenmeye başladıkları görülmektedir. II. Assurnasirpal'den sonra tahta geçen III. Salmanassar (M.Ö. 858-824) batıdaki yerel krallıklarla mücadeleyi sürdürmüş, kuzeyde Van Gölü havzasında Urartularla mücadele etmiş, Babil'le eşitlik üzerine kurulu bir işbirliği anlaşması yapmış, Suriye-Filistin üzerindeki Assur egemenliğini pekiştirmiştir. Onun son zamanlarında ve ölümünden hemen sonra ülkede çıkan büyük isyanın etkisiyle ekonomi oldukça bozulmuş ve sınırlarda da kayıplar yaşanmıştır (Schmökel 1965, 108 vd.; Kornemann 1979, 29 vd.; İplikçioğlu 1994, 53-54, 82; Roaf 1996; 164 vd.; Köroğlu 2009, 159-162; Kuhrt 2009 (II), 142-146). Bu isyan Babil'in desteğiyle oğlu V. Şamşı-Adad (M.Ö. 823-811) tarafından bastırılmıştır. Ancak kral sonradan Babil'e de sefer düzenlemiş ve Babil kralı tahttan indirilerek ülkeyi kırıp geçirmiştir. Onun döneminde başlayan sönükleşme süreci oğlu III. Adad-nirari zamanında (M.Ö. 810-783) devam etmekle



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/I: 45-95

beraber yine de Assur bölgede önemli bir devlet olarak varlığını devam ettirmiştir (Roaf 1996, 174-175; Kuhrt 2009 (II), 147-148). Bu güçlü devletin ilk başkenti olan Assur önemini daima korumakla beraber II. Assurnasirpal başkenti Kalhu'ya (modern Nimrud) taşımış, II. Sargon ise Dur-Şarrukin'i (modern Korsabad) başkent yapmıştır. Sanherib (M.Ö. 704-681) zamanında başkent Musul yakınlarındaki Ninive'ye nakledilmiş ve imparatorluk Babil ve Med'ler tarafından yıkılıncaya kadar bu statüde kalmıştır (Roaf 1996, 160-164, 184, 186; Frahm 2000, 952; Köroğlu 2009, 172, 175, 183; Assur kentleri ve saraylarıyla ilgili detaylar için 184 vd.; Kuhrt 2009 (II), 140 vd.).

Mezopotamya toplumlarından kalan yazılı belgeler ve arkeolojik buluntuların çoğunda erkek yöneticilerden söz edilmekte olup, kadınlar toplumsal alanda yalnızca anne, eş, kardeş veya kız evlat olarak belirli bir yere sahipti ve sıkı bir ataerkil toplum yapısı içinde yaşamaktaydılar. Assur'luların toplumsal düzeni sağlamak için yazdırdıkları fermanlarda halk kadınlarının sosyal yaşamdaki yerine ışık tutan ilginç kayıtlar mevcuttur. Bunlara göre kadınların önce babaları, evlendikten sonra da kocalarının ve kayınbabalarının gözetimi altında oldukları anlaşılmaktadır. Koca eğer savaşta esir alınmışsa kadın en az iki yıl beklemek zorundaydı ve tekrar evlense bile eski kocası gelirse ona dönmeye mecburdu. Böylece kadınlar çoğu zaman yıllarca evde oturarak kocalarının savaştan, çeşitli görevlerden veya ticarî gezilerden dönmelerini beklerlerdi. Kürtaj çok büyük bir suçtu. Kurallara karşı gelen kadınlara en ağır cezalar verilirdi. Eğer bir kadın hırsızlık yaparken yakalanırsa kocası tarafından kulakları veya mağdur tarafından burnu kesilirdi. Evli bir kadın tek başına dışarıya sadece başını örterek ve peçe takarak çıkabilirdi. Evli olmayan kadın, köle ve hayat kadınları başlarını bağlayamaz, bağlarsa dayak yerlerdi. Karısını zina halinde yakalayan bir koca dilerse âşığıyla beraber ikisini de öldürebilir, karısının burnunu kesebilir, âşığını hadım edebilir veya yüzünü dağıtabilirdi. Buna karşılık erkeğin esas karısı, ikinci karısı ve kuması olabiliyordu. Nimrud ve Ninive başta olmak üzere özellikle büyük kentlerde ele geçen çivi yazılı metinlerde ise Assur kraliyet ailesine mensup kadınlar hakkında da önemli bilgiler yer almaktadır. Bu kraliçelere dair arkeolojik veriler ise daha ziyade onlara ait silindir mühürler ve lahitlerdir. Kraliyet kadınlarına ait lahitler genellikle saray ve tapınaklarda bulunmuş olup, ayrıca çivi yazılı belgelerin sağladığı bilgiler de arkeolojik buluntularla desteklenmektedir. Ancak saray kadınları için de bazı sıkı kurallar vardı. Söz gelimi bir saray mensubu saray kadınlarından biriyle konuşmak isterse ona yedi adımdan fazla yaklaşamazdı. Bir saray kadını yanında biri olmadan bir erkekle karşılaşırse ikisi de öldürülürdü. Ancak şüphesiz halk kadınlarına göre durumları oldukça farklıydı. Kraliyet kadınları erkeklerin egemen olduğu sanat, ekonomi ve din gibi alanların yanı sıra siyasal hayatta da etkin rol oynamışlardır. Kraliçelerin kralla yaptıkları yazışmalar, dinsel törenlerde kralın yanında bulunmaları, kendilerine ait mühürlere ve askerî birliklere sahip olmaları onların kralla beraber devlet yönetiminde yer aldıklarını göstermektedir. Sarayın haremde de sıkı kurallarla tespit edilmiş olan ve kraliçeleri izleyen bir hiyerarşi bulunmaktaydı. Oğulları ileride kral olacak olan kadınların ise saraydaki konumları şüphesiz çok saygındı ve veliaht oğulları üzerinde de çok etkin bir rolleri vardı. Nitekim bir veliahdın yeni ölmüş olan annesiyle ilgili olarak söylediği



“Assur ve Šamaš beni annemin dürüstlüğü sayesinde Assur veliahdı seçtiler” şeklindeki sözler bu durumu ortaya koymaktadır. Veliahdın annesi tahttaki kralın annesi olduğundan “ana kraliçe” olarak çok saygın bir mevkide bulunurdu. Ona geniş araziler verilir, bunlar çeşitli görevlilerden kurulu bir kadroyla yönetilir ve bu araziler kraliçenin gelir kaynağı olurdu. Ancak ne kraliçe ne de ana kraliçenin resmi bir yetkiye sahip olmadıkları bilinmektedir. Buna karşılık kralın ansızın ölmesi veya tahta çok genç bir kralın çıkması gibi durumlarda devleti savunmak ve korumak, tahta kimin geçeceğiyle ilgili düzenlemeleri yapmak için yetkileri vardı. Assur’da kraliyet evlilikleri konusundaki bilgiler ise sınırlı olmakla beraber, Kuhrt’a göre kralla bu kadınlar arasındaki ilişkileri basitçe harem olgusuyla açıklamak doğru değildir. Krallar birkaç eşli olsalar da bu kadınların önem sıraları bulunmaktaydı. Ancak kraliçelerle Assur kadınlarının saray duvarlarında resmedilmesine veya kraliyet metinlerinde kendilerinden bahsedilmesine bazı istisnalar hariç rastlanmamaktadır (Radner 2003, 893 vd.; Köroğlu 2009, 185; Kuhrt 2009 (I), 476-478; Kuhrt 2009 (II), 194-195; Assur kraliçeleri hakkında detaylı bilgi için özellikle bkz. Florioti 2015).

Konumuz açısından özel bir öneme sahip olan Assur kraliçesi Sammu-ramatda Assur’da kadınların içinde bulunduğu böyle bir ataerkil toplumsal yapı içinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kraliçe bazı tartışmalar olmakla beraber pek çok araştırmacı tarafından antik dönem yazarlarının bahsettiği efsanevî nitelikli Semiramis’in tarihsel anlamdaki karşılığı olarak görülmekte olup (Lenschau 1940, 1204; Röllig 1979, 95; Kornemann 1979, 37; Roaf 1996, 175; Kytzler 1997, 146; Gera 1997, 69; Frahm 2001, 378; Florioti 2015, 17, not 42-43), yukarıda değindiğimiz Assur kralı V. Šamši-Adad’ın (M.Ö.823-811) karısıdır (Kornemann 1979, 37; Nissen 2000, 20; ayrıca bkz. Moorman–Uitterhoeve 1995, 632)<sup>1</sup>. Ancak kökeni konusundaki rivayetler muhtelifdir. Akdeniz, Assur, Armenia, Bit-Adini, Bit-Cabbar, Karkamış, Gurgum, Namri, Patina, Que ve Šupria’lı olduğuna dair görüşler mevcuttur (Florioti 2015, 16, not 36; tartışmalar için bkz. Schramm 1972, 513-521). Ancak genel olarak onun Babil kökenli olduğu kabul edilmektedir (Schmökel 1965, 128; Gera 1997, 69). Nitekim bazı Babil geleneklerinin Assur’a Semiramis sayesinde girdiği düşünülmektedir (Kornemann 1979, 37, 39 ve Belli 1997, 19; ayrıca bkz. Wirth–Veh 1992, 308). Ancak Assur devletinin Sümer, Akkad ve Babil’in önemli tanrılarına öteden beri saygı gösterdiği bilinmektedir (Köroğlu 2009, 189). Diğer yandan Rollinger, Uruk’ta bulunan bir belge üzerinde Krata adında Yunanlı bir kadınla beraber anılan Šamê-ramât isminin Babil kökenli olduğunu ve bunun Sammu-ramat ismiyle ilişkilendirildiğini belirtmektedir (Rollinger 2010, 385). Lenschau da Babil’deki Nabu kültürünün Assur *pantheon*’una kabulünün, Sammu-ramat’ın Babil kökenli oluşuna işaret eden önemli bir ipucu olarak görüldüğünü, ayrıca oğlu III. Adad-nirari’nin Babil üzerinde ılımlı bir idare tarzı kurmasında da annesinin Babil kökenli oluşunun etki ettiğini belirtmektedir (Lenschau 1940, 1205, 36-40 ve 1206, 30-40. Farklı bir görüş için bkz. Schramm 1972, 513, not 3).

<sup>1</sup> Semiramis ile ilgili literatürde yaygın olarak V. Šamši-Adad olarak kabul edilmekle beraber Nissen bu tarihler arasında hüküm sürmüş olan Assur kralını II. Šamši-Adad olarak göstermektedir.



Bununla beraber Sammu-ramat'ın Babil kraliyet ailesine mensup olup olmadığı, ayrıca Assur'a nasıl geldiği ve kralın onu hangi sebeplerle eş olarak aldığı kesin olarak bilinmemektedir (Kornemann 1979, 37-38). Buna karşılık V. Şamşi-Adad'ın babası zamanında Babil'le kurulan iyi ilişkilerle bağlantılı olarak Babil kraliyet ailesine mensup bir kadınla evlenmiş olması uzak bir ihtimal değildir (Lenschau 1940, 1205, 60 vd., 1206, 7-9). Kocasının beklenmedik ölümünün ardından, daha sonra değineceğimiz üzere oğlu III. Adad-nirari'nin (M.Ö. 810-783) küçük yaşta olması nedeniyle yönetimi ele aldığı ve oğlunun yerine beş yıl naiplik yaptığı genel olarak kabul edilen (Lenschau 1940, 1205; Schmökel 1965, 128; Röllig 1979, 95; Kornemann 1979, 37; Roaf 1996, 175; Köroğlu 2009, 163-164; Florioti 2015, 16, not 42) Sammu-ramat'ın adı ilginç şekilde çivi yazılı belgelerde de yer almaktadır (Schramm 1972, 514 vd.; Gera 1997, 69, not 21-23; Rollinger 2010, 385; Florioti 2015, 16, not 35 ve 37-40). Söz gelimi kendisi için dikilen bir stelde ondan Şamşi-Adad'ın karısı, Adad-nirari'nin annesi ve "dört bir tarafın efendisi" unvanıyla anılan III. Salmanassar'ın gelini olarak bahsedilmektedir (Lenschau 1940, 1205; Florioti 2015, 16, not 35).

Sammu-ramat'ın kuzeyde Urartu'larla, doğuda Med'lerle, batıda ve güneyde ise Suriye beylikleriyle mücadeleye giriştiğine, bu bağlamda Med'lere (M.Ö. 810), Gozan'a (M.Ö. 809), Urmiye Gölü civarındaki Mannaia'lılara (M.Ö. 808-807) ve Arpad'a (M.Ö. 806/805) kendisinin önderlik ettiği veya komutanlarını yolladığı seferler düzenlediğine dair bazı bilgiler mevcuttur (Lenschau 1940, 1205, 30 krş. Röllig 1975, 94-95; Kornemann 1979, 40-41). Oğlu III. Adad-nirari'ye ait yazıtlarda (Tadmor 1973, 141-150) bu seferler genç krala ait gösterilse de esas olarak onun tek başına iktidara geçtiği döneme işaret eden Saba'a steline göre III. Adad-nirari'nin bizzat yönettiği ilk operasyon M.Ö. 805 civarında Akdeniz'e kadar yapılan bir sefer olup, yazıt genç kralın tahta geçişini destekleyen bir bölge valisi tarafından yaptırılmıştır (Page 1969, 457-458 ve Schramm 1972, 514, not 6, 516; Kornemann 1979, 39, not 10-12, 41; Schramm 1972, 517)<sup>2</sup>. Ancak yine M.Ö. 805 yılına tarihlenen Pazarcık (Kahramanmaraş) stelindedeki III. Adad-nirari ve Sammu-ramat birlikte anılmakta ve ikisinin ortaklaşa düzenlediği bir askerî seferden söz edilmektedir. Florioti'ye göre yazıttaki ifadeler, Sammu-ramat'ın bizzat sefere katıldığını göstermesi bakımından oldukça ilginçtir, zira Assur kraliçelerinin normal şartlarda bu tür seferlerde yer almadıkları bilinmektedir (Konyar 2008, 60-66; Florioti 2015, 16, not 38-40). Bu dönemden sonra da Sammu-ramat'ın etkisinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Adad-nirari ile Sammu-ramat'a sunulan ve M.Ö. 797 yılına (veya M.Ö. 787/786: Kornemann 1979, 39) tarihlenen ve Babil'deki Nabu kültünün Assur tarafından resmi anlamda kabul edilmesiyle ilgili bir yazıt, Babil kökenli Sammu-ramat'ın bu olaydaki rolüne işaret ettiği gibi, ayrıca kralın hükümdarlık döneminde "ikisinin birlikte" anılması, her ne kadar annesi arka planda olsa da bir tür ortak yönetime işaret etmektedir (Lenschau 1940, 1205, 7-21, 26-35 ve 1206, 42, 50-60; Kornemann 1979, 39, not 12; Gera 1997, 69, not 21 krş. Florioti 2015, 17, not 44). Bilindiği kadarıyla bu yazıt aynı zamanda

<sup>2</sup> III. Adad-nirari, yönetimi sırasında Med'lere ve kuzeydeki asıl düşmanları olan Urartu'lara karşı da seferler düzenlemiştir.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

Sammu-ramat'ın adının geçtiği elimizdeki son örnektir. Kornemann'a göre bu kültün Assur'a getirilmesi hem Assur ve egemenliği altındaki topluluklarla bir yakınlık kurmaya yöneliktir hem de Sammu-ramat'ın Assur'u kendi ana vatanı olan eski Babil'in kültürel düzeyine yükseltme çabasının bir ürünüdür. Bunun sonucu olarak da oğlu babasının Babil'e karşı olan katı siyasetini yumuşatmış ve onun tarafından yurtlarından sürülmüş olan Babil'lileri geri göndermiştir. Kornemann, bu dinsel ve kültürel yönden geliştirme gayretlerinin yanında Sammu-ramat'ın büyük olasılıkla Mezopotamya'da sulama sistemleri konusunda da önemli işler yaptırmış olması gerektiğini, zira aşağıda değineceğimiz gibi Herodotos'un zamanında bile buna dair bazı hatıraların yanlış bilgiler içerse de halen canlı olduğunu belirtmektedir (Kornemann 1979, 40). Bu ipuçları Sammu-ramat'ın Assur devletinde gerçekten büyük bir otoriteye sahip olduğunu göstermektedir (Gera 1997, 69; Frahm 2001, 378).

Ancak hemen belirtmek gerekir ki eldeki yazılı belgelerde Sammu-ramat daha sonraki öykülerde anlatılan Semiramis gibi tek başına devleti yöneten büyük bir fatih ya da görkemli yapılar inşa eden bir kraliçe olarak gösterilmemektedir (Rollinger 2010, 385). Nitekim Rollinger Sammu-ramat'ın Semiramis'le özdeşleştirilmesi konusunda isim benzerliği dışında eldeki delillerin yetersiz olduğunu vurgulamaktadır (Gera 1997, 69, not 20 ve Rollinger 2010, 385). Borzsák da hem Semiramis'in Sammu-ramat ile özdeşleştirilmesine hem de Sammu-ramat'ın oğluyla beraber hüküm sürmüş olmasına şüpheyle bakmaktadır (Borzák 1976, 52, not 5). Benzer şekilde Schramm da Adad-nirari'nin kaç yaşında tahta çıktığı bilinmediğinden yaşının küçüklüğü sebebiyle annesinin bir süre onun yerine hüküm sürdüğüne dair bir yorumda bulunmanın zorluğuna işaret etmekte, ayrıca ismi eponym listelerinde yer almadığı için kraliçe olarak hüküm sürdüğü konusunun da tartışmalı olduğunu dile getirmektedir. Ona göre başka kadınların isimlerinin yer aldığı, Sammu-ramat için diktirilen stele benzer örnekler de vardır ve bunlarda bahsedilen kadınların yönetimi ellerine aldıklarına dair hiçbir önerme yapılmamıştır. Schramm, Assur'da bazı saray kadınlarının alışılmışın dışında saygınlığa sahip olabildiklerini kabul etmekle beraber, yukarıda değindiğimiz stelde krallarla beraber anılmasının yalnızca onun kraliyet ailesi içindeki yerini tanımladığını, ancak bir kraliçe olarak hüküm sürdüğünü kanıtlamadığını belirtmektedir. Diğer yandan Schramm, Adad-nirari ve Sammu-ramat'ın beraber anıldığı Nabu kültüyle ilgili yazıtın da sıra dışı olduğunu ve bir benzerine rastlamadığını kabul etmekte, ancak yazıtta geçen "kraliçe" ifadesinin "saray kadını" veya "kral zevcesi" gibi bir anlamda kullanıldığını ve kraliçe görevi üstlenmeyen başka kadınlar için de benzer ifadelerle rastlandığını, şayet kraliçe olsaydı başka bir biçimde adlandırılması gerektiğini, ayrıca ilk önce Adad-nirari'nin anılmasının da açıkça rütbe sıralamasına işaret ettiğini, dolayısıyla bu buluntunun da Sammu-ramat'ın kraliçelik görevini üstlendiği anlamına gelmediğini ileri sürmektedir. Sonuç olarak Schramm, yazıtlarda adı geçmesine rağmen onun kraliçe ya da naiplik vasfıyla Assur'u yönettiği fikrine kesin olarak karşı çıkmakta ve yalnızca oğlu üzerinde o dönem için alışılmadık şekilde etkili olmuş bir saray kadını olarak kabul edilebileceğini söylemektedir (Schramm 1972, 519-521). Kuhrt da Schramm'ın görüşlerine katılmakta ve Adad-nirari'nin çocuk yaşta tahta çıktığını düşünmemizi gerektirecek bir sebep olmadığını belirtmektedir.



Bununla beraber o da annesinin adının söz konusu stelde oğluyla beraber anılmasının alışılmadık bir mevkide oluşuna işaret ettiğini belirtmekte ve bu denli ön planda oluşunu oğlunun vârisliğini güvence altına alarak hanedanlığın istikrarını koruma konusunda önemli bir rol oynamasıyla açıklamaktadır (Kuhrt 2009 (II), 147-148). Ancak kraliçenin bu tür bir davranışa gerek duyması, tahta geçtiği sırada oğlunun küçük veya çok genç yaşta oluşunun beraberinde getireceği meşruiyet tartışmalarına karşı önlem almaya çalıştığı şeklinde de yorumlanabilir. Nitekim Kuhrt da bir başka yerde, kralın ölümü ve tahta çıkacak kişinin genç olması gibi sebeplerle ana kraliçenin işe karışabildiğini belirterek Adad-nirari'nin III'ün tahta geçtiği ilk yıllarda annesinin böyle bir rol oynamış olabileceğini de söylemektedir (Kuhrt 2009 (II), 196-197). Gera da Sammu-ramat'ın Assur'da çok etkili biri olduğunu kabul etmekle beraber, Assur'da kadınların tek başlarına hüküm sürdüğünü gösteren bir kanıt bulunmadığını, Schramm'ın da belirttiği üzere onun Assur "kral listelerinde" yer almadığını vurgulayarak, tek başına ya da oğluyla beraber yönetimi elinde tuttuğuna dair görüşlere sıcak bakmamakta, ayrıca antik yazarlarda bahsedilen Semiramis'ten daha zayıf ve daha bağımlı bir görünüme sahip olduğunu vurgulamaktadır (Gera 1997, 69, not 24).

Ancak Kornemann Sammu-ramat'ın daha önce sözünü ettiğimiz V. Şamşi-Adad'ın karısı, III. Adad-nirari'nin annesi ve III. Salmanassar'ın gelini olarak anıldığı stelde bir kralın karısı ve diğerinin gelini olarak anılmasının dışında, yazıtın doğrudan ona ithaf edilmesinin mağrur Assur kralları haricinde bilinen tek örnek olduğunu ve onun iktidarı elinde tutan bir "kraliçe" olarak nitelendirilebilmesi konusunda önemli bir ipucu olarak görülebileceğini belirtmektedir (Kornemann 1979, 38, not 7-8). Benzer şekilde Köroğlu da, Assur geleneklerine uymayan bir biçimde ilk kez bir kadının yönetimde bu denli etkin olduğunu ve adına stel diktirildiğini belirterek konuya özellikle dikkat çekmektedir (Köroğlu 2009, 163). Diğer yandan, Adad-nirari'nin tahta çıktığı zaman kaç yaşında olduğunun bilinmeyişi; bu esnada küçük olduğu ve Sammu-ramat'ın onun yerine naiplik ettiği şeklinde yorumlayanlara karşı bir kanıt olarak sunan Schramm'ın görüşünün tam aksi yönde bir ipucu olarak değerlendirmek de mümkündür. Zira Adad-nirari'nin doğum tarihinin belli olmayışını yandan da tahta çıktığı zaman yaşının küçük olduğu ihtimaline de kapı aralamaktadır. Keza M.Ö. 844 yılında doğduğu düşünülen Sammu-ramat'ın V. Şamşi-Adad ile tahta geçtiği yıl evlendiğini kabul ederek M.Ö. 823 yılını *terminus post quem* ve kocasının M.Ö. 811 yılındaki ölümünde *terminus ante quem* olarak düşünürsek, oğulları Adad-nirari'nin doğum yılının bu zaman aralığında herhangi bir yere tekabül etme olasılığı, tahta geçtiğinde krallık için uygun yaşta olmadığı ihtimalini oldukça güçlendirmektedir. Nitekim *Ninos Romani*'nda Ninos'un on yedi yaşında olduğundan ve bir yıldan beridir erkek sayıldığından söz edilmesi (Stephens – Winkler 1995, 37) Assur'da ergenlerin on altı yaşını bitirdiklerinde reşit kabul edildiğine işaret etmektedir. Bu bilgidен yola çıkan Lenschau, Şamşi-Adad V ile Sammu-ramat'ın M.Ö. 823 civarında evlendikleri ve III. Adad-nirari'ninde M.Ö. 805 yılında tahta geçtiği kabul edilirse o halde onun M.Ö. 822'de doğmuş olması gerektiğini ileri sürmektedir (Lenschau 1940, 1205-1206; 1207, 1-7). Bu tarihler göz önüne alınırsa babası M.Ö. 811 yılında öldüğü sırada Adad-nirari'nin henüz on bir yaşında olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca Sammu-



ramat'ın devlet meselelerinde çok fazla öne çıkması ve Köroğlu'nun da belirttiği gibi kendi adına stel diktilmesi Adad-nirari'nin küçük yaşta tahta çıktığına dair yorumları desteklemekte ve Sammu-ramat'ın bu sayede yönetimde söz sahibi olma fırsatı elde ettiğini göstermektedir (Köroğlu 2009, 163-164). Ayrıca oğlu tahta çıktıktan sonra bile Sammu-ramat'ın etkisinin sürdüğünü gösteren yazıtlarda onun hem bir anne olarak güçlü bir otoriteye hem de oğlunun taht için yeterli yaşa ulaşmasına kadar bir kraliçenin ya da en azından naipliğin hak ve yetkilerine sahip olduğunu düşünmemize yardımcı olmaktadır. Florioti de benzer şekilde Sammu-ramat'ın Assur tarihinde önemli bir karakter olduğunun anlaşıldığını, ancak bir kadının otoritesinin ve gücünün ön plana çıkarılmasının Assur toplum yapısına uygun olmayışı nedeniyle resmi kayıtlara fazla yansımadağını vurgulamaktadır (Florioti 2015, 17, not 45). Hakkında daha fazla bir bilgi bulunmayan Sammu-ramat'ın altmış iki yıl yaşadığı, bunun kırk iki yılı boyunca yönetimde olduğu ve M.Ö. 782 yılında da öldüğü kabul edilmektedir (Lenschau 1940, 1207 krş. Röllig 1979, 95; Kornemann 1979, 39)<sup>3</sup>.

Tarihsel bir kişilik olan Sammu-ramat'tan epey sonraları, antik yazarlarda efsanevi nitelikteki bir Assur kraliçesi olan Semiramis'ten söz etmektedirler. Bunlardan en eskisi M.Ö. 5. y.y.'da yaşamış ünlü tarihçi Herodotos olup, *Historiai* adlı eserinin birinci kitabında Babil'deki kalelere ve tapınaklara pek çok güzellikler katan iki kraliçeden söz ederek bunlardan ilkinin Semiramis ikincisinin ise Nitokris olduğunu belirtir ve Semiramis'in Nitokris'ten beş kuşak önce yaşadığını ve sel baskınlarına karşı ovayı kaplayan sulama kanalları yaptırdığını söyler (Hdt. I. 184). Ancak tarihçinin aslında çok sonradan II. Nebukadnezar (M.Ö. 604-562) zamanında yaptırılan işleri hatalı olarak Semiramis'e ait gösterdiği düşünülmektedir (Kornemann 1979, 40). Gerçekten de bu kral Babil'de muazzam imar faaliyetleri gerçekleştirmiş ve kenti efsanelere konu olacak kadar güzel bir yere dönüştürmüştür (Kuhrt 2009 (II), 284). Herodotos'un bunun dışında Semiramis hakkında verdiği yegâne bilgi ise üçüncü kitabında Dareios'un Babil seferini anlatırken bu kentteki "Semiramis kapısı" olarak anılan bir yapıdan söz etmesidir (Hdt. III. 155). Lenschau'a göre Herodotos'un verdiği bilgiler ve Panyasis'e ait bazı dizeler (IG XII. 1, 145) Semiramis'in M.Ö. 5. y.y.'ın ilk yarısında İonia'da tanındığına işaret etmekte olup, Herodotos'un I. 184'te aktardığı bilgiler sağlıklı görünmektedir. Diğer yandan Lenschau, onun III. 155'te bahsettiği "Semiramis kapısının"da aslında Babil'deki meşhur İştâr kapısı olduğunu belirtmekte (Lenschau 1940, 1207, 27-37 krş. Kuhrt 2009 (II), 284) Rollinger ise bunun Semiramis'in Babil'deki imar faaliyetleriyle bağlantılı olabileceğini ileri sürmektedir. Diğer yandan Herodotos'un Semiramis hakkında verdiği bilgilerin yalnızca I. 184'teki çok kısa anlatımla sınırlı olması ve onun görkemli hayatını hiçbir şekilde yansıtmaması ise oldukça ilginçtir<sup>4</sup>. Daha da ilginç Nitokris bu meşhur karakterden açıkça "üstün" gösterilmekte ve faaliyetleri de daha detaylı şekilde anlatılmaktadır. Burada dikkat çekici bir diğer husus da Herodotos'un

<sup>3</sup> Lenschau bu rakamlara şüpheyle yaklaşmaktadır. Kornemann ölüm tarihinin tam olarak bilinmediğini, ancak M.Ö. 787'den sonra olması gerektiğini ifade etmektedir.

<sup>4</sup> Lenschau Herodotos'un Semiramis'in aşk maceralarını bildiğinin bu kısımdan anlaşıldığını belirtmesine rağmen, söz konusu pasajda böyle bir bilgi bulunmamaktadır.





Semiramis'i Babil'de hüküm süren bir Assur kraliçesi olarak görmüş olmasıdır. Dolayısıyla Herodotos açıkça Babil ve Assur tarihini aynı potada eriten geleneksel bir yaklaşım sergilemektedir (Rollinger 2010, 383-384, benzer bir görüş için bkz. Kornemann 1979, 40).

Herodotos'un ardından, antik yazarlar arasında Semiramis'in doğumundan ölümüne kadarki en kapsamlı bilgiler ise -Ionia'da dönemin edebî anlayışına uygun olarak masalsi ifadelerle süslenmiş ve roman tarzında kaleme alınmış olmakla beraber- Pers sarayında bir süre Artakserkses II Mnemon'un özel doktoru olarak görev yapmış olan Knidos'lu Ktesias'ın (M.Ö. ykış. 441-393/392) *Persika* adlı eserinde yer almakta olup, bunları esas olarak Sicilya'lı Diodoros'un eseri sayesinde öğrenebilmekteyiz (Diod. II. 4-20)<sup>5</sup>. Keza Diodoros da Ktesias'tan yararlandığını pek çok yerde belirtmektedir (Diod. II. 5, 7, 8, 15, 17, 20). Diodoros'un *Persika*'yı başka kaynaklardan incelemiş olduğu konusu tartışılmakla beraber genel olarak kabul edilen görüş, onun büyük ölçüde Ktesias'tan yararlandığı şeklindedir. *Persika*'nın orijinal şekli tam olarak mevcut olmamakla beraber eldeki fragmanlar yazarın çalışma metodu ve stili hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca Plutarkhos, Damaskos'lu Nikolaos ve Photios'ta da Ktesias'ın yazdıklarıyla ilgili bilgiler mevcuttur (Lenschau 1940, 1207, 41-43; Kornemann 1979, 42; Moorman-Uitterhoeve 1995, 631; Stephens-Winkler 1995, 24; Rollinger 2010, 384; Ktesias ve eseri hakkında detaylı bilgi için özellikle bkz. Llewellyn-Jones-Robson 2010 ve Sarıkaya 2012, 235-237). Anlaşıldığı kadarıyla ilk altı kitabı Pers öncesi döneme ait olan *Persika* Assur'la başlamakta ve ilk üç kitap Ninus ve Semiramis'e ayrılmaktadır. Gera, edindiği bilgiler arasında seçici davranmış olmasına rağmen Diodoros'taki bölümün uzunluğunun aslında Ktesias'ın Semiramis hakkında zengin bilgiler verdiğine işaret ettiğini belirterek; Ktesias'ın pek çok bilgiyi kendisinin uydurduğunu, ancak çivi yazılı belgelerde yer almasa bile Mezopotamya kökenli bazı eski öykülerden de yararlanmış olabileceğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Rollinger de Ktesias'ın halk arasındaki yerel sözlü anlatımlardan mı yoksa güçlü bir Hellen etkisinin hissedildiği edebî literatürden mi yararlandığı konusundaki tartışmaların devam ettiğini belirtmektedir (Rollinger 2010, 385). Diğer yandan Gera'ya göre, aşağıda değineceğimiz Derketo'nun bir denizkızına dönüştüğüne yönelik efsanenin bir benzeri Ktesias'tan önce faaliyet gösteren Lydia'lı Ksanthos'ta da yer aldığından bu durum söz konusu mitolojik anekdotun Ktesias'ın buluşu olmadığına işaret etmektedir (Gera 1997, 66-67, not 10-13, 70, not 27). Kornemann'a göre eldeki kaynakların yetersizliği hikâyenin Ktesias'tan önceki durumunu anlamamızı zorlaştırmakla beraber, bir ihtimalle bazı Med anlatımlarıyla süslenmiş İran halk öykülerinin eldeki malzemenin bir kısmını oluşturduğu söylenebilir. Kornemann ayrıca bu görüş doğruysa Hellen'lerdeki Homeros destanlarına karşılık Hint-Avrupa ve olasılıkla Med kökenli bir *epos*'tan söz edilebileceğini belirtmektedir (Kornemann 1979, 42, not 18). Diğer yandan Gera'ya göre, *Persika*'dan yola çıkılarak ve büyük Kyros'un Med egemenliğine son verdiği tarihten geriye doğru gidilerek Semiramis hakkında zamansal bir

<sup>5</sup> Hem bu nedenle hem de Diodoros'un bazı değişiklikler yapmış olabileceği ihtimaline karşılık Semiramis hakkında Ktesias'ta olduğu düşünülen bilgiler çalışmamızda çoğunlukla Diodoros üzerinden ele alınmıştır.



değerlendirme yapılabilir. Zira Ktesias, Ninus ve Semiramis ile Babil'liler ve Med'ler tarafından devrilen son Assur kralı Sardanapallos arasında yaklaşık 1300 yıl bulunduğunu ve Med egemenliğinin de Kyros'a kadar 317 yıl sürdüğünü belirtmektedir. Gera, Kyros'un Med egemenliğine M.Ö. 549'da son verdiği bilindiğinden Ktesias'ın hesabına göre Assur devletinin Semiramis'le beraber kuruluşunun M.Ö. 2166 yılına tekabül etmesi gerektiğini belirtmektedir (FGrHist 688 F1b, 28, 2, F5, 32-34 krş. Gera 1997, 68, not 18-20, 69, not 23; Frahm 2000, 951-952). Hâlbuki Assur'un M.Ö. 612'de yıkıldığı bilindiğinden Kyros'un M.Ö. 549'daki egemenliğine kadar 317 yıl geçmesi mümkün değildir. Ayrıca Sammu-ramat'ın M.Ö. 9. y.y.'ın sonu ile M.Ö. 8. y.y. başlarında yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenlerle Gera, Diodoros'taki Semiramis'in tarihsel Sammu-ramat'a işaret edip etmediği konusunun bile şüpheli olduğunu belirtmektedir (Gera 1997, 69, not 25). Ancak şu an elimizde bulunan bilgilerle şüphesiz en güçlü aday yine de Sammu-ramat'tır. Zira her ikisinin de bir kralla evlenip kraliçe olmaları ve isimleri arasında önemli bir benzerlik olmasının yanı sıra Sammu-ramat'ın küçük oğlu Adad-nirari'nin yerine devleti yönetmesine ve sonra yönetimi ona devretmesine (veya beraber yönetmelerine) benzer şekilde Semiramis başa geçtiği zaman da yönetime aday küçük yaşta (Duncker 1852, 260, not 2) bir oğlunun olması (Ninyas) ve taht - komployla bile olsa- annesinden devralması kanımızca bu konudaki diğer ipuçları olarak görülmelidir.

Diodoros'un oldukça geniş bir biçimde aktardığı Semiramis'in öyküsü ünlü tarihçinin ağzından şöyle özetlenebilir: Ninus, kenti kurduktan sonra tanıdığımız tüm kadınların içinde en dikkate değer olanı Semiramis'le evleneceği Baktra'ya doğru sefere çıkar. Bu noktada Semiramis'in nereden geldiğini ve böyle büyük bir şöhrete nasıl ulaştığını anlatmak gerekir. Semiramis Askalon'lu tanrıça Derketo ile ölümlü bir Suriyeli'nin kızıdır. Aphrodite ona kızdığı için bu ölümlü erkeğe âşık etmiştir. Ardından Derketo Semiramis'i doğurur, ancak bu yaptığından utanarak sevgilisini öldürür, Semiramis'i terk eder ve sonra kendisini bir göle atarak balığa dönüşür (Diod. II. 4. 3 krş. Gera 1997, 70, not 20)<sup>6</sup>. Annesi terk ettikten sonra çobanlar tarafından bulununcaya kadar güvercinler onu kanatlarıyla ısıtarak korurlar ve yakınlardaki kulübelere gagalarında taşıdıkları sütle beslerler. Semiramis biraz daha büyüyünce güvercinler bu sefer çobanların peynirlerini alıp getirmeye başlarlar. Bir süre sonra adamlar peynirlerin azaldığını fark edip kuşları izleyerek muhteşem güzellikte bir bebek olan Semiramis'i bulurlar. Onu alıp saraya ait bir sürünün baş çobanı olan Simmas adındaki çocuksuz birine götürürler. Simmas Semiramis'i evlatlık edinir ve kendi kızımış gibi özenle büyütür. Semiramis'e Suriye dilinde "güvercin" anlamına gelen ismini de bu adam verir (Diod. II. 4. 1-6). Semiramis büyüdüğü zaman diğer tüm genç kızlardan çok daha göz alıcı bir güzelliğe sahip olur. Bir vali ve komutan olan (Lenschau 1940, 1207, 50; Frahm 2001, 377;

<sup>6</sup> Diodoros Suriye'lilerin bu nedenle balıkları kutsal kabul ettiklerini ve onları yemekten kaçındıklarını ilave eder.



Moorman–Uitterhoeve 1995, 631; Rollinger 2010, 384 krş. Diod. II. 5)<sup>7</sup> ve o esnada bir görev gezisinde bulunan Onnes (Duncker 1852, 259 krş. Moorman–Uitterhoeve 1995, 631)<sup>8</sup> güzelliğinden çok etkilenip Semiramis’le evlenir ve onu Ninive’ye götürür. Burada Semiramis, Hyapates ve Hydaspes adlı iki erkek çocuk dünyaya getirir. Semiramis güzelliğinin yanı sıra sahip olduğu başka yeteneklerle kocası üzerinde hâkimiyet kurar ve Onnes onun rızası olmadan hiçbir şey yapamaz hale gelir (Diod. II. 5. 1-2). Bu sırada kral Ninos muazzam bir orduyla (Diod. II. 5. 3-7)<sup>9</sup> Baktria’ya bir sefer düzenlemektedir ve başkent Baktra’yı neredeyse tümüyle ele geçirmiştir. Ancak tırmanılması çok zor kayalıklar üzerinde bir kalesi olan bu kente yaptığı saldırılar bir türlü sonuç vermemekte ve kral Oksyartes başarıyla direnmektedir. Bu arada kuşatmanın uzaması nedeniyle Onnes çok özlediği karısı Semiramis’i yanına çağırır<sup>10</sup>. Semiramis de cinsiyetini gizlemek için kendisinin bulduğu bir Med kıyafeti içinde ordugâha gelir. Savaşın genelde ovada cereyan ettiğini ve güçlü biçimde tahkim edilmiş olan hisara kimsenin saldırmadığını, oradakilerin de aşağıda savaşınlara yardım etmek için sık sık yerlerinden ayrıldıklarını fark eder. Bunun üzerine dağlarda tecrübe sahibi bir grup askerle birlikte uçurumdan tırmanarak hisarı ele geçirir vekent teslim olmak zorunda kalır (Kornemann 1979, 40-42, not 15)<sup>11</sup>. Böylece Semiramis, güzelliği, cesareti ve zekâsıyla kralın dikkatini çeker (Moorman–Uitterhoeve 1995, 631; Gera 1997, 74)<sup>12</sup>. Ninos önce ricalarla ve kendi kızını teklif etmek dâhil çeşitli vaatlerle, sonradansa gözlerini oymakla tehdit ederek karısını kendisine vermesi için Onnes’i zorlar. Onnes hem bu tehditlerden korktuğu için hem de karısına olan sevgisinden dolayı artık dayanamaz ve aklını yitirip kendini asar. Semiramis debundan sonra kraliyet onuruna nail olur (Diod. II. 6. 1-10)<sup>13</sup>.

Kral Ninos Baktra’daki altın ve gümüşle dolu hazineyi de ele geçirir ve işleri yoluna koyduktan sonra ordusunu terhis eder. Ninyas adında bir oğul sahibi olduktan kısa süre sonra Ninos ölünce Semiramis yönetimi ele alır. Kocası için gerçek bir dağ gibi olan ve çok uzaklardan bile görülebilen görkemli bir mezar anıtı yaptırır. Bunun ardından büyük işler

<sup>7</sup> Frahm’ın Onnes’i subay olarak nitelendirmesine karşılık, Anonymous *de mulieribus hyparkhos*/ὑπαρχος (=yüksek dereceli memur, yönetici, vali veya Perslerde satrap), Lenschau ve Moorman–Uitterhoeve onu vali/yüksek dereceli bir memur olarak göstermekte, Rollinger ise vali ve komutan olduğunu belirtmektedir.

<sup>8</sup> Bu isim aynı zamanda Menon veya Menones olarak da verilmektedir.

<sup>9</sup> Diodoros burada ordunun mevcudunu saymakta ve Dareios ile Romalılarla karşılaştırma yaparak ilginç detaylar vermektedir.

<sup>10</sup> Lenschau’a göre Onnes, Semiramis’in zekâsıyla bu zorlukların üstesinden gelebileceğini düşünerek onu çağırtmıştır.

<sup>11</sup> Kornemann bu durumu haklı olarak Romalılarda orduyla beraber sefere katılan ve varlıklarıyla askerlerin savaşıma isteklerini artıran kadınların *mater castrorum* (=ordugâhın anası) olarak anılmalarına benzetmektedir.

<sup>12</sup> Gera Semiramis’in burada öykünün başından beri ilk defa birisinin karısı veya bir anne olmak yerine bir birey olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir.

<sup>13</sup> Burada Ninos’un zorbaca davranışı Ilias destanında Agamemnon’un Akhilleus’un cariyesi Briseis’i elinden almasını anımsatmaktadır. Akhilleus Onnes’in tersine Agamemnon’a açıkça başkaldırılmış olsa da sonuçta Briseis’i ona vermek zorunda kalmıştır. Onnes ise güçlü kral Ninos’un karşısında çözümü ancak intihar etmekte bulabilmiştir. Kuşkusuz, gevşek bir feodal federasyonun tasvir edildiği Homeros’taki olayın aksine, Onnes emirleri tartışılmaz olan bir doğulu krala karşı aynı davranışı sergileyemezdi.



başarmaya yönelik doğuştan gelen yatkınlığı ve kendinden öncekileri şöhret bakımından geride bırakma arzusuyla Babil kentini inşa etmeye karar vererek kentle ilgili çeşitli imar faaliyetlerine girişir. Bu amaçla her yerden mimarlar ve işçiler olmak üzere iki milyon kişiyi bir araya toplar ve gerekli malzemeleri tedarik eder. Öncelikle Euphrates Nehri'ni kentin içinden geçirir ve kentin çevresine de muazzam uzunluğa ve kalınlığa sahip bir duvar ördürür (Brodersen 1992, no. 6 vd.; Bichler–Rollinger 2005, 198-200; özellikle bkz. Rollinger 2010, 385). Ayrıca duvarın üzerinde sık aralıklarla inşa edilen ve duvarın yüksekliği ile genişliğine uygun olan iki yüz elli adet kule vardır. Kule sayısının azlığı kentin büyük ölçüde bataklıkla çevrili olması ve doğal koruma sağlayan bu kısımlarda kule yapımını gerekli görmemesiyle ilgilidir. Evlerle duvar arasında da çepeçevre çok geniş bir yol açık bırakılmıştır (Diod. II. 7. 1-5).

Semiramis eserini geliştirmek için Euphrates Nehri'nin en dar yerinde bir köprü yaptırıp iki yakayı birbirine bağlar. Kemerleri oluşturan taşları birbirine tutturmak için metal kenetler kullanır ve eriyik halde kurşun döktürür. Akıntının olduğu tarafta ise köprünün ayaklarını dalga kıran şeklinde yaptırır. Nehrin iki yanındada büyük masraflarla bentler yaptırır. Ardından Babil'in ortasından geçerek güneye akan bu nehrin üzerindeki köprünün iki tarafında, biri doğuda biri de batıda olmak üzere yine büyük masraflarla iki saray yaptırır. Bu saraylar öyle yüksektir ki kentin her yerini görmek mümkündür. Batıdaki sarayda akropolis, iç içe geçmiş üç sıra sağlam duvarın ortasında yer almaktadır. Kulelerde ve duvarlarda renk ve görünüş bakımından gerçeğini aratmayan çok çeşitli hayvan tasvirlerinin yer aldığı av sahneleri bulunmaktadır. Bunların içinde atıyla bir leopar avlayan Semiramis ve yanında bir aslana mızrağını saplayan kocası Ninos da görülmektedir. Bu saray büyüklük ve gösteriş bakımından diğer yakadaki sarayı geride bırakmaktadır. Çünkü bu diğer saray tek sıra duvarla çevrilidir ve sanatsal hayvan tasvirleri yerine Ninos, Semiramis ve onların genel valilerinin yanı sıra Suriyelilerin Belos olarak adlandırdığı Zeus'un tasvirleri de yer almaktadır. Bunların yanında izleyenlere keyif veren çeşitli savaş ve av sahneleri de bulunmaktadır (Diod. II. 8. 1-7; Köroğlu 2009, 190 vd.; Kuhrt 2009 (I), 471-472, 134 (II)<sup>14</sup>.

Sonra Semiramis bütün Babil'deki en çukurluk yeri seçip orada derinliği otuz beş ayak olan dört köşeli büyük bir su havuzu yaptırarak, bunu ateş tuğlalarıyla ve katranla kaplatır. Ardından nehrin yolunu değiştirip bu yapay göle çevirir ve her iki sarayı nehir yatağının altından geçirttiği bir tünelle birbirine bağlar. Bunun da her iki yanını ateş tuğlalarıyla kaplatır ve üzerini dört dirsek kalınlığında balçıkla sıvatar. Bu kanalın duvar kalınlığı ise yirmi tuğla, yüksekliği üstteki kemer kısmı hariç on iki ayak, genişliği ise on beş ayaktır. Bu işler yedi gün içinde bitirilince nehri tekrar eski yatağına çevirir. Nehir suları kanalı doldurunca köprüden geçmek zorunda kalmadan bir saraydan diğerine ulaşılabilirdi. Bunun her iki tarafında da Pers egemenliği zamanında bile görülebilen sağlam birer kapı yaptırır. Sonra kentin ortasında Babil'lilerin Belos olarak adlandırdıkları Zeus için bir tapınak yaptırır. Fakat bu yapı zaman

<sup>14</sup> Assur saraylarında özellikle kralların gücünü göstermek amacıyla yapılan bu tür av sahneleri en sevilen sanat eserleridir. Ayrıca Assur kralları yıllıklarında da öldürdükleri vahşi hayvanlardan özellikle söz ederler, bu da onların Assur halkını her türlü tehlikeden koruyacak güçte olduklarını duyurmanın diğer bir yoludur.



içinde çöktüğünden kesin bir şey söylemek zordur. Ancak ortak görüşe göre muazzam bir yüksekliğe sahipti ve bu nedenle üzerinde yıldız gözlemi bile yapılabilmekteydi. Tuğla ve katranın birleşimiyle inşa edilen bu yapıda ayrıca Zeus, Hera ve Rhea'ya ait altından yapılma oldukça büyük heykeller bulunmaktaydı. Zeus dik ve yürüyüş pozisyonunda, Rhea altından bir taht üzerinde oturur vaziyettedir, dizlerinde iki aslan ve yanında gümüşten dev yılanlar vardır. Hera ise ayakta, sağ elinde bir yılan tutmaktadır, sol elinde ise mücevherli bir asa vardır. Bu heykellerden başka ayrıca altından büyük ve ağır bir masa, iki adet ayaklı kupa, çeşitli tütsü kapları ile Zeus'a sunulan bir tanesi çok ağır olmak üzere üç adet altın sürahi de bulunmaktadır<sup>15</sup>. Ancak bunlar sonradan Pers kralları tarafından yağmalanmıştır. Saraylar ve diğer yapıların bazı yerleri zamanın etkisiyle tamamen yıkılmış, bazı yerleriyse ağır şekilde hasar görmüş durumdadır ve günümüzde Babil'in sadece küçük bir kısmında oturulmaktadır, duvarların iç taraflarıysa büyük ölçüde tarla olmuştur (Diod. II. 9. 1-9).

Bunların dışında sarayın yanında yer alan asma bahçeleri ise Semiramis'in eseri değildir. Bunları sonradan bir başka kral cariyelerinden biri için yaptırmıştır. Bu kadın muhtemelen bir Persliydi ve ülkesindeki dağlık bölgeleri özlediği için kraldan bunların bir benzerini yaptırmasını istemiş olmalıdır. Park çepeçevre bir dağ yamacı gibi yavaşça ve kat kat yükselmekteydi ve bir tiyatrodaki oturma yerlerini andırıyordu. Bu yükselen terasların altlarında ise bütün ağırlığı taşıyan galeriler bulunmakta olup, destek duvarları yirmi ayak kalınlığındaydı<sup>16</sup>. Semiramis Euphrates ve Tigris civarında da kentler kurar ve buralarda Media'daki, Paraitakene ve başka komşu bölgelerdeki tüccarlara yönelik limanlar yaptırır, zira Nil ve Ganj'dan sonra bu ikisi Asya'dakiler içinde en önemli nehirlerdir<sup>17</sup>. Bunun ardından Armenia'da büyük bir obelisk yaptırır ve bunu nehir yoluyla Babil'e taşıtarak ana yol üzerinde diktirir (Diod. II. 11. 1-5, 12. 1-3)<sup>18</sup>.

Semiramis Babil'deki bu işlerin ardından büyük bir orduyla Media'ya doğru yola koyulur. Behistan (Behistun) dağlarına geldiğinde ovalık alanda içinde bir kaynak olan büyük bir park yaptırır. Bu dağlar Zeus için kutsal kabul edilir. Parkın yakınındaki kayalıkların alt kısmını düzleştirir ve burada yüz adet mızraklı asker tarafından çevrilmiş haldeki bir tasvirini yaptırır. Bu kayalıkta ayrıca bir yazıt da bulunmaktadır. Buradan yoluna devam ederek bir Med kenti olan Khauon'agelir ve orada ikinci bir büyük park ile ovada bulunan ordusunu rahatça izleyebileceği evler yaptırır. Orada bir süre kalan Semiramis askerleri arasından seçtiği yakışıklı erkeklerle dizginlenemez bir aşk hayatına dalar. Ancak ikinci defa evlenirse tahtı kaybedeceğinden çekindiği için kendisiyle ilişkiye giren tüm sevgililerini öldürtür. Buradan Ekbatana'ya hareket eder ve Zarkaia dağına ulaşır. Bu dağ oldukça dik ve geçit vermez uçurumlarla doludur ve çevresinden dolaşmak için de çok geniştir. Semiramis hem yolu kısaltmak hem de geride unutulmaz bir eser bırakmak arzusuyla büyük masraflarla dağı

<sup>15</sup> Diodoros bu heykeller ile eşyaların büyüklükleri ve ağırlıkları hakkında bilgiler de vermektedir.

<sup>16</sup> Diodoros bu kısımda söz konusu asma bahçeleriyle ilgili son derece ilginç detaylar vermektedir.

<sup>17</sup> Diodoros ayrıca Euphrates ve Tigris nehirlerinin bölgedeki ticaret hayatı açısından önemine değinmektedir.

<sup>18</sup> Diodoros bu bölümden hemen sonra Babil'de yeraltından çıkan bolca çıkan katranın yanı sıra bazı coğrafi özellikler hakkında çok ilginç bilgiler vermektedir.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

kazdırıp yarıkları doldurtur ve o günden beri kendi adıyla anılan bir yol açtırır. Ardından bir ovadakurulu olan Ekbatana<sup>19</sup> kentine gelerek büyük ve görkemli bir saray yaptırır. Ayrıca susuzluk çeken kente büyük masraflarla on iki mil uzaklıktaki çok dik ve ulaşılmaz olan Orontes dağının diğer tarafındaki bir gölden su getirterek bu sorunu çözer. Media'da yaptığı işler böyledir (Diod. II. 13. 1-8).

Ardından Pers ülkesinden yoluna devam eder ve çok dik yükselen dağlarda yollar açtırır, buna karşılık ovalarda ise tepeler yaptırır. Bu tepeleri bazen ölmüş komutanlarına mezar olarak bazen de üzerlerine kent kurmak için yaptırmaktaydı. Ayrıca ordugâh kurduğu zamanlarda ordusunun genel durumunu daha rahat gözlemleyebilmek için de daha küçük bir tepe yaptırıp çadırını bunun üzerine kurardı. Semiramis bundan sonra bütün Mısır'ı geçerek Libya'nın büyük kısmına boyun eğdirir ve Ammon tapınağına giderek kendi sonunun nasıl olacağını sorar. Aldığı cevaba göre bir gün ortadan kaybolacak ve Asya'daki bazı halklar tarafından tanrıça gibi saygı görecektir (Koroğlu 2009, 189; Kuhrt 2009 (II), 162-164)<sup>20</sup>. Nitekim bu olay, oğlu Ninyas onun yaşamına kastettiği zaman gerçekleşmiştir. Semiramis oradan Etiyopya'ya gider ve buranın büyük bir kısmını ele geçirir (Diod. II. 14. 1-4, 15. 1-5)<sup>21</sup>.

Etiyopya ve Mısır'daki işleri yoluna koyduktan sonra Baktra'ya geri döner. Burada sayıca çok büyük olan kuvvetlerini hazır durumda görünce ve uzun bir barış dönemi geçirdiklerini düşünerek parlak bir zafer kazanma hırsına kapılır. O sıralarda Stabrobates'in hükmettiği Hintlilerin dünyadaki en güçlü halk olduklarını, ayrıca en büyük ve en güzel topraklarda oturduklarını duyunca Hindistan'a bir sefer düzenlemeye karar verir. Bu kral sayısız askere ve savaşta dehşet saçan çok miktarda file sahipti<sup>22</sup>. Semiramis onlardan hiçbir zarar görmediği halde duyduklarının etkisiyle Hintlileri boyunduruğu altına almayı yanlış şekilde aklına koymuştu. Bu iş için çok güçlü bir orduya ihtiyacı olduğunu bildiği için garnizonlara haberciler göndertip askerlerin en iyilerinin seçilmesini, ayrıca yeni teçhizatlar hazırlanmasını ve üç yıl içinde her konudaki tüm hazırlıkların en iyi şekilde tamamlanmasını emreder. Fenike, Suriye, Kıbrıs ve başka kıyı kentlerinden gemi ustaları getirtir ve onlara yeterli miktarda malzeme tedarik ederek kolayca sökülüp takılabilen nehir gemileri yapmalarını ister. Semiramis bu bölgedeki en büyük nehir olan ve düşmanla arasında sınır teşkil eden Indus nehrinin üstesinden gelebilmek ve Hintlilerle nehirde de savaşabilmek için bunlara ihtiyacı olduğunu biliyordu. Gerekli ahşap malzeme Baktria'dan kara yoluyla getirtilir. Bu esnada Semiramis sahip olduğu fillerin Hintlilerinkilerden sayıca az olduğunun

<sup>19</sup> Hamadan yakınlarında.

<sup>20</sup> Assur'da yaygın şekilde kehanete inanılırdı ve önemli olaylarda gelecek hakkında bilgi alabilmek için kurban edilen hayvanların iç organlarına, gezegen ve yıldızların hareketlerine bakılarak kehanette bulunulurdu.

<sup>21</sup> Diodoros burada suyunun rengi ve kokusu şaraba benzeyen, içildiğinde ise insanı delirterek işlediği tüm suçları itiraf etmesini sağlayan ilginç bir gölden bahsetmekte, ancak buna pek inanmadığını belirtmektedir. Ardından Etiyopya'daki ölü gömme âdetlerinden detaylı şekilde bahsederek Herodotos ile Ktesias'ın anlatımlarını karşılaştırmaktadır.

<sup>22</sup> Diodoros bu kısımda Hindistan'ın maden bakımından zengin ve tarım için son derece bereketli olan toprakları hakkında çok değerli bilgiler vermektedir.



farkındadır. Aklına bu hayvanların benzerlerini yaptırma fikri gelir ve fillerin dünyada başka bir ulusta olmadığını zanneden düşmanlarını böylece şaşırtabileceğini düşünür. Bu amaçla üç yüz bin koyu renkli sığırı toplatır, bunların etlerini işçilere ve bu işle uğraşanlara dağıtır, derilerini ise yüzdürüp içlerini samanla doldurarak diktirir ve gerçek fillere benzeyecek şekilde şekillendirilmesini sağlar. Bunların her birinden bir adam sorumluydu ve her birini bir deve taşıyordu, öyle ki uzaktan bakıldığında tıpkı gerçek bir fili andırıyorlardı. Bunları yapanlar dört tarafı kapalı bir avluda çalışıyorlardı ve çalışanların içeriden çıkmamaları dışarıdan da kimsenin girmemesi için buranın kapısı sıkı bir şekilde korunuyordu (Diod. II. 16. 1-10).

İki yıl sonra filler ve gemiler hazır olunca Semiramis üçüncü yıl tüm kuvvetlerini Baktra'ya çağırır. Knidos'lu Ktesias'ın bildirdiğine göre üç milyon piyade, iki yüz bin atlı ve yüz bin savaş arabası vardı. Ayrıca dört dirsek boyundaki kılıçlarla kuşanan askerlerce yönetilen ve savaş arabalarıyla aynı sayıda olan develerde bulunmaktaydı. Portatif nehir gemilerinden de iki bin tane yapılmış, bunların taşınması da develerle sağlanmıştı. Bu hayvanlar aynı zamanda önceden söylendiği gibi üzerlerinde fil maketlerini taşıyorlardı. Askerler atlarını fillerin görüntüsüne alıştırmak ve savaş sırasında korkmalarını önlemek için bunların önünden gidiyorlardı<sup>23</sup>. Hint kralı Stabrobates Semiramis'in hazırlıklarını öğrenince onu yenilgiye uğratmak için tüm güçlerini bir araya toplar. İlk olarak hem sağlam hem de çürümeye karşı çok dayanıklı bir malzeme olan ve bölgede bolca bulunan bambuyu kullanarak üç bin nehir gemisi yaptırır ve bütün Hindistan'dan Semiramis'in kuvvetlerinin çok üzerinde bir savaş gücü toplar. Ayrıca vahşi fillerle birliklerini takviye eder. Bu hayvanlar düşmanda dehşet uyandırmak konusunda her türlü özelliğe sahiptir (Diod. II. 17. 1-8).

Stabrobates tüm hazırlıklarını tamamlayınca kendisine saldırmaya kararlı olan Semiramis'e elçiler gönderir ve sebepsiz yere böyle bir savaşa giriştiği için ona suçlamalar yöneltir, ayrıca ağıza alınmayacak hakaretler ederek şayet onu ele geçirirse çarmla gerdireceğine dair yemin eder. Semiramis ise mektubu okur ve Hintlilerin yakın zamanda onun yeteneklerini ve becerilerini öğreneceklerini düşünerek bu tehditlere gülüp geçer. Ordusuyla Indus'a ulaştığı zaman orada savaşa hazır durumdaki düşman donanmasını görür. O da aceleyle gemilerini savaşa hazır hale getirir ve bunları en iyi adamlarıyla doldurup nehir savaşına başlar. Uzun süre yenilmezler çünkü her iki taraf da çok gaddarca savaşmaktadır. Sonunda Semiramis galip gelir ve bin düşman gemisini batırır, ayrıca çok sayıda esir de alır. Bu zaferle çok keyiflenen kraliçe civardaki kentlere boyun eğdirerek yüz bin savaş esirini köle olarak gönderir. Hint kralı bu olanlardan sonra ordusunu nehirden çeker ve sanki korkup kaçıyormuş gibi yapar. Gerçekte ise amacı Semiramis'in nehri geçmesini sağlamaktır. Semiramis de her şeyin istediği gibi gittiğini düşünerek bir köprü yaptırır ve bütün ordusunu karşıya geçirir. Köprüyü tutmaları için altmış bin adam bırakarak geriye kalan tüm kuvvetiyle düşmanı takibe başlar. En önde yaptırdığı fil maketlerinden oluşan birlikler ilerliyordu,

<sup>23</sup> Diodoros bu kısımda çok sonraları Makedonya'lı Perseus'un Romalılara karşı benzer bir taktik uyguladığından, ancak savaş sırasında Semiramis gibi onun da bundan fazla bir fayda görmediğinden söz eder.



bundaki amaç düşman gözcülerinin bu hayvanların sayısını krala bildirmelerini sağlamaktı. Bu düşüncesinde de yanılmadı, zira bunlar gerçekten de Hint kralına düşmanın sahip olduğu çok sayıdaki filin haberini iletirler. Kimse düşmanın bu kadar fili nereden bulduğunu anlayamaz. Ancak bu hile uzun süre gizli kalmaz. Çünkü Semiramis'in ordugâhındaki bazı askerler nöbette uyurken suçüstü yakalandıkları için cezalandırılacaklarından korkarak düşmana sığınır ve fil hilesini olduğu gibi anlatırlar. Böylece kral da yeniden cesaretlenir ve askerlerine bu sahte filleri açıklar. Ordusunu geriye çevirerek Assur'luların karşısında savaş düzenine geçer (Diod. II. 18. 1-8).

Her iki ordu birbirine yaklaşmaya başlayınca Stabrobates süvarilerini ve savaş arabalarını önden gönderir. Ancak Semiramis bunların saldırısına karşı ilk başta sağlam durmayı başarır, ziradevelerin üzerindeki fil maketlerini kendi kuvvetlerinin önünde düşmanla arasına dizmiştir ve bunlar Hintlilerin atlarını korkuturlar. Bu maketler uzaktan bakıldığında gerçek fil gibi görünseler bile Hint atları fillere alışkın olduklarından önce ürkmeyen ilerlemişler, ancak iyice yaklaştıkları zaman hiç tanımadıkları develerin kokusuyla ve garip görüntüleriyle karşılaşınca çılgına dönmüşlerdir (krş. Hdt. I. 80)<sup>24</sup>. Böylece Hintlilerin bir kısmı yerlere savrulmuş bir kısmı da dizginleri tutamadığı için düşmanın arasına dalmıştır. Semiramis bu esnada seçkin adamlarıyla beraber savaşmaktadır ve fırsattan istifade ederek düşmanı kovalamaya başlar. Fakat kral Stabrobates buna rağmen korkuya kapılmaz ve piyadelerine saldırı emri verir. Bunların önünden filler ilerlemektedir, kendisi ise sağ kanattaki yerini alıp bu hayvanlardan en iyisinin üzerinde savaşa katılır ve karşısında bulunan Semiramis'e korkunç bir biçimde saldırır. Diğer filler de aynı şekilde saldırdıklarından Semiramis'in kuvvetleri ancak kısa bir süre karşı koyabilirler. Müthiş bir güce sahip olan bu hayvanlar karşılıklarına çıkan her şeyi ezip geçiyordu. Ve böylece korkunç bir katliam başlar; filler bazılarını ayaklarıyla çiğner, bazılarını dişleriyle deşer, bazılarını ise hortumlarıyla yakalayıp havaya savururlar. Cesetler üst üste yığıldığında bunu gören diğer askerler paniğe kapılır ve büyük bir bozgun başlar. Bu esnada Hint kralı bütün gücüyle Semiramis'e saldırır ve onu önce kolundan okla sonra da bir mızrak atışıyla sırtından yaralar. Fakat çok ciddi bir yara almayan Semiramis kendisini takip eden fillerin atlara göre çok daha yavaş olmasından faydalanarak uzaklaşmayı başarır. Fakat Semiramis'in kaçmakta olan askerlerinin hepsi köprüye yığılınca buradaki alanın darlığı nedeniyle birbirlerini ezerler ve pek çok kişi feci şekilde ölür. Hemen ardından Hintliler de yüklenince köprünün üzeri dehşete kapılmış insanlarla dolar ve bunların çoğu nehre düşerek boğulur. Semiramis kaçanların büyük bir kısmı karşıya ulaştığı zaman köprüyü tutan halatları kestirir, böylece köprü dağılır bu sefer de üzerindeki Hintlilerin çoğu akıntıya kapılıp boğulur. Böylece Hint ordusu karşıya geçemez, Semiramis de kendisini güvenceye alır. Bu olaylardan sonra Hint kralı savaşa devam etmez, çünkü kâhinler gökyüzünden bir işaret nedeniyle nehri geçmemesi gerektiğini ona bildirirler.

<sup>24</sup> Nitekim Herodotos da Lydia'nın Persler tarafından ele geçirilmesi esnasında Kyros'un Lydia süvarisini engellemek için develerden faydalandığını, zira atların bunların görüntüsünden ve kokusundan ürktüğünü, Lydia süvarilerinin bu nedenle başarısız olduklarını anlatmaktadır.





Semiramis esir değiş tokuşunun ardından Baktra'ya döner. Ordusunun üçte ikisini kaybetmiştir (Diod. II. 19. 1-10).

Bir süre sonra oğlu Ninyas bir hadımın yardımıyla onu ortadan kaldırmak ister (Roaf 1996, 176; Köroğlu 2009, 185-186. Hadımların güç ve yetkileri konusunda ayrıca bkz. Kuhrt 2009 (II), 200)<sup>25</sup>. Fakat Semiramis Ammon kehanetini hatırlar ve herhangi bir ceza vermek yerine ona hükümdarlığı teslim eder, ayrıcavalilere de itaat etmelerini buyurur. Kısa süre sonra insanların arasından kaybolur ve âdeta kehanete uygun biçimde tanrıların arasına karışır. Bazı efsane anlatıcıları onun bir güvercine dönüştüğünü ve büyük bir güvercin sürüsüyle beraber uçup gittiğini anlatırlar (Moorman–Uitterhoeve 1995, 632). Bu nedenle güvercinler Assur'da kutsal kabul edilirdi, çünkü Semiramis'in onların arasında olduğuna inanırlardı. Hindistan dışında tüm Asya'ya hükmettikten ve kırk iki yıl kraliçe olarak tahtta oturduktan sonra altmış iki yaşında ölür. Bunları Knidos'lu Ktesias anlatır. Athenaios ve başka yazarlar ise Semiramis'in çok güzel bir *hetaira* olduğunu ve Assur kralının ona vurulduğunu söylerler. Onlara göre Semiramis'in başlangıçta sarayda fazla bir etkisi yoktu, fakat sonradan kralın meşru karısı olunca beş günlüğüne yönetimi kendisine bırakmaya ikna etmiş, kralın asası ve giysilerine sahip olunca da onu hapse attırması ve yönetimi ele geçirmiştir (krş. Ael. *var. histor.* VII. 1 ve Duncker 1852, 260, not 2)<sup>26</sup>. Bu anlatımlara göre o günden sonra yaşlanıncaya kadar büyük işler başarmıştır. Semiramis'in yaptıklarıyla ilgili olarak tarih yazarlarının anlatımları böylesine çelişkili bilgiler içermektedir (Diod. II. 20. 1-5; FGrHist 688 F1b 4- 20. 1-3; F1m krş. Duncker 1852, 260, not 2).

Diodoros, Semiramis'le ilgili yukarıda özetlediğimiz bu anlatımlarından hemen sonra oğlu Ninyas'ın herhangi bir güçlkle karşılaşmadan başa geçtiğini, ancak annesinin tam aksine savaş ve tehlikelere yönelik hiçbir merakının olmadığını belirterek, hayatı boyunca saraydan ayrılmadığını, cariyeleri ve hadım ağaları dışında kimsenin onun yüzünü görmediğini, eğlence ve cümbüşlere düşkün olduğunu, hatta ülkedeki sıkıntıları bile duymak istemediğini, kısacası onun için krallığın anlamının her türden zevkten alabildiğine faydalanmak olduğunu anlatır. Söz konusu ataerkil doğu toplumunda Semiramis gibi iz bırakan dominant bir kadın karakterden böyle bir oğulun dünyaya gelmesinin yarattığı şaşkınlık ve küçümseme duygusu, yazarda onun bu olumsuz özelliklerini vurgulama ihtiyacı uyandırmış gibi görünmektedir. Nitekim Gera'ya göre Ninyas erkek olmasına rağmen güçlü bir kadının gölgesinde kalmış zayıf bir karakterdir ve âdeta annesiyle cinsiyet rollerini değiştirmiş gibidir. Ancak Ninyas bu pısrıklığına rağmen kendi çıkarları söz konusu olduğunda annesini öldürmeye bile cüret edebilmiştir. Büyük olasılıkla bu hainliği cesur olduğu için değil, annesinin kendisine kıyamayacağını düşünerek yapmış olmalıdır. Gerçekten de Semiramis onu cezalandırmak bir yana tahta geçmesine izin vermiştir. Gera, Ninyas'ı haremde yaşayıp yün eğiren, fakat krallığı tehlikeye düştüğünde savaşabilen Assur

<sup>25</sup> Assur sarayında görev yapan hadım memurlar daha sonradan Tiglat-pileser III döneminde yapılan reformlarla haremdeki görevlerinin dışında ordu komutanlığı ve eyalet yöneticiliği bile yapabiliyorlardı.

<sup>26</sup> Aelianus'a göre Semiramis bu fırsattan yararlanarak Ninos'u öldürtmüştür.



kralı Sardanapallus'a benzetmektedir (FGrHist 688 F1b 21. 1-2, F1n; Iustin. I. 2-3; Gera 1997, 82, not 85-87).

Diodoros'un aktardığı bilgiler arasında Semiramis'le ilgili "doğaüstü" olaylar yalnızca onun doğumu ve ölümüyle sınırlıdır. Semiramis'in annesi Derketo'nun adının muhtemelen Semitik kökenli olduğu düşünülmekte olup, "denizler hâkimi" anlamına gelmektedir. Derketo'nun deniz ve balıkla ilişkilendirilmesine karşılık, kızı Semiramis ise yine aynı kökenden gelen bir isme sahip olmakla beraber gökyüzüyle ve güvercinle bağlantılıdır. Nitekim bu isim "yüksek göklerin efendisi" anlamına gelmektedir. Diodoros'ta ise bunun Suriye dilinde güvercin anlamına geldiği, çünkü Semiramis'i kurtarıp besleyenlerin güvercinler olduğu belirtilmektedir (Gera 1997, 70, not 28-29 krş. FGrHist F1b 4. 6). Diğer yandan, bir Suriye kenti olan Hierapolis'te balık ve güvercinle bağlantılı olan bir kutsal alanın Atargatis'e adandığı ve Derketo'nun Atargatis'in bir başka adı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Semiramis'in bu kentteki Atargatis-Derketo tapınağının kurucusu olarak bilindiğini ve ona ait heykellerin bu kutsal alanın çevresine dikildiğini söyleyen Gera, Suriye'li Atargatis'in, Kenan tanrıçaları Astarte, Anat veya Ashera ile özdeşleştirildiğini, Derketo'nun da bunlardan en az ikisiyle ortak yönleri olduğunu belirtir. Böylece Derketo bir yandan Kenan'lı Ashera gibi denizle ilgiliyken diğer yandan Astarte gibi aşk, savaş ve bereketle bağlantılıdır. Astarte ise (*Persika*'da Derketo'nun Aphrodite'den farklı gösterilmesine rağmen) çoğu zaman Aphrodite ile ilişkilendirilir. Gera'ya göre Semiramis'in kurtulmasında önemli rol oynayan güvercinler Aphrodite'nin de kutsal hayvanları olduğundan ve Semiramis'in bu öyküsü Hellen'lerin Aphrodite'ye ait en eski tapınağının olduğunu söyledikleri Askalon'da geçtiğinden Semiramis'in doğumu ve ölümüyle ilgili anlatımın Suriye kökenli olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan Semiramis'i evlat edinen Simmas'ın adının ise Semitik kökenli tanrıçalardan biri olan Simia ile (veya eril versiyonu Simios) bağlantılı olabileceği de ileri sürülmektedir. Ayrıca daha sonra da değineceğimiz gibi bu öykünün üzerine aşk ve savaş tanrıçası İştar'ın gölgesi düşmüştür, zira onun da bazen bir güvercin olarak tasavvur edildiği ve Derketo ile Semiramis gibi sevgililerini öldürdüğü bilinmektedir (Frahm 2001, 378; Köroğlu 2009, 110, 189)<sup>27</sup>. Keza Derketo kızının babasını öldürmüş, Semiramis de birlikte olduğu tüm sevgililerini ortadan kaldırmıştır (Gera 1997, 71-72, not 33-42; Pettinato 1988, 45-57). Diğer yandan antik dönemde önemli karakterlerin bebekken terk edilip sonradan hayvanlar tarafından bulunup büyütülmeleri motifinin yaygın olduğu ve çeşitli kültürlerde sıkça yer aldığı bilinmektedir (Gera 1997, 70-71, not 30). Ayrıca terk edilen bu tür çocukların bir çoban tarafından evlat edinilip gizlice büyütülmesi motifi de, çoğu zaman sözlü geleneğin bir ürünü olan "krallığa yükseliş öyküleriyle" bağlantılı olup, Pers kralı Kyros'un çocukluğuyla ilgili Herodotos'taki bir bölümde de görüldüğü gibi antik edebiyatta sevilen bir kurgusal anlatım tekniğidir (Hdt. I. 110-113; Rollinger 2010, 385).

<sup>27</sup> Sümerlerden beri Mezopotamya uygarlıklarında tapınım gören İştar Assur'da da en önemli tanrıça konumundaydı.



Semiramis'in bir erkek kıyafetiyle Baktria'daki savaşa katılmasını ise ilk bakışta bu kıyafetin giyen kişiye çarpışmalarda sağladığı rahatlıkla ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim Diodoros da böyle bir kıyafetin giyen kişiyi hem güneşten koruyacağını hem de rahat hareket etmesini sağlayacağını belirtmektedir (Diod. II. 6. 6). Ancak Diodoros, bundan önce Semiramis'in uzun bir yola çıkacağını düşünerek kadın ya da erkek olduğunun anlaşılması için bu kıyafeti tasarladığını vurgulamaktadır. Bu ifadeden iki sonuca gidilebilir; birincisi Semiramis'in uzun yolculuk sırasında başına yanlış bir iş gelmesinden endişe ederek cinsiyetini saklama ihtiyacı duymuş olmasıdır. İkincisi ve daha akla yakın olanı ise, gitmekte olduğu savaş meydanında bir kadın olarak çarpışmaya katılırsa, özellikle kadınların evlerinde oturup kocalarına itaat ettiği (Florioti 2015) erkek egemen topluma mensup Assur askerlerinin rahatsız olmasından ve orduda karışıklık çıkmasından çekinmesidir (Duncker 1852, 260, not 2). Ayrıca henüz bu askerlerin itaat etmek zorunda olacakları kraliçelik mertebesine de henüz yükselmiş değildir. Bilindiği üzere Assur ordusu ağırlıklı olarak büyük kentlerin çevresinde yaşayan ataerkil topluma mensup köylülerden oluşmaktaydı (Koroğlu 2009, 187 vd.)<sup>28</sup>. Ayrıcaburaduzun bir kuşatmaya rağmen başarı sağlayamamış ve gururu kırılmış bir ordu söz konusuydu. Diğer yandan düşmanlar da onun bir kadın olduğunu fark ederlerse daha dirençle karşılık verebilirler veya doğrudan kendisini hedef alabilirlerdi. Dolayısıyla her iki durum da nihai zaferin önünde engel teşkil edebilirdi. Benzer şekilde, Iustinus'un aktardığı bir başka öyküde de Semiramis kral Ninos'un ölümünden sonra "bir kadın olarak" tahtta oturmaktan çekindiği için ilk başta kendisini kralın karısı değil "oğlu" gibi göstermiş, buna göre bir kıyafet giymiş ve ancak yerini sağlama aldıktan sonra kim olduğunu ilan etmiştir (Iustin. I. 2. 1-6 krş. Lenschau 1940, 1209, 21-27; Moorman-Uitterhoeve 1995, 632). Semiramis'in bu davranışlarını, yine ataerkil doğu toplumuna mensup olup, babası tarafından bir erkek gibi yetiştirilen ve cinsiyetini gizleyen Pers kraliçesi Atossa ile karşılaştırmak mümkündür (Gera 1997, 75, not 54)<sup>29</sup>. Ancak hemen belirtmek gerekir ki yine onun gibi bir Pers kraliçesi olan Rhodogune'ye dair anlatımlar ise aynı doğu toplumunda farklı örneklerin de olabileceğini göstermesi bakımından ilginçtir, ayrıca Semiramis'in olayıyla da benzerlik göstermektedir. Zira rivayete göre Rhodogune aldığı bir isyan haberi üzerine, kadınlığını gizlemek bir yana, askerlerini cesaretlendirmek için saçlarını bile toplamadan atına atlayıp ordunun başında yola koyulmuş, zafer kazanıncaya kadar da bu şekilde kalacağına yemin etmiş ve isyanı bastırdıktan sonra tekrar bu kadınsı faaliyetine dönmüştür (Erten 2017, 30-54; Erten 2016a, 237-263)<sup>30</sup>. Şüphesiz Semiramis'in savaştan önce kadınlığını gizlemesiyle Rhodogune'nin çekinmeden askerlerinin karşısına çıkması farklı bir durumdur. Buna karşılık, Rhodogune'nin kadınlara özgü faaliyetini bırakıp bir "erkek gibi" ordunun başına geçmesiyle Semiramis'in kadın görünümünü bir süreliğine terk edip giydiği kıyafetle "erkek gibi" askerlere önderlik

<sup>28</sup> Ordunun geri kalanı da eyaletlerden toplanan yedeklerle asimile edilmiş savaş esirlerinden oluşmaktaydı.

<sup>29</sup> Atossa antik literatürde Semiramis'le sıkça karıştırılmıştır.

<sup>30</sup> Yine bir başka doğulu toplum olmakla beraber, kadınların gerektiğinde erkekler gibi devlet yönetebildiği ve toplumsal hayatta erkeklerle büyük ölçüde eşit olduğu İskit/Massaget toplumunun kraliçesi Tomyris de Pers kralı II. Kyros'u savaş meydanında alt ederek İskitlere büyük bir başarı kazandırmıştır.



etmesi arasında bir paralellik kurulabilir. Hatta bunu bir adım ileriye götürürsek; önce tümüyle kadınsı görünümüyle karşımıza çıkan Rhodogune'nin sonra erkek gibi çarpışmaya gitmesi, savaşın ardından da tekrar kadın imajına geri dönmesiyle; ilk başta evli, çocuk sahibi ve güzel bir kadın olarak tanıtılan Semiramis'in sonra tam bir erkek gibi savaşması ve sonra tekrardan arzulanan, ikinci defa evlenen ve çocuk doğuran bir kadına dönüşmesini, "kadın-erkek-kadın" sıralamasıyla kurgulanan benzer bir döngüsel anlatım tekniği olarak görmek mümkündür.

Diodoros, olayın devamında kral Ninus'un baskılarına dayanamayan Onnes'in intihar etmek zorunda kaldığını bildirmektedir. Böylece Ninus kendi subayının karısını zorla elinden almış biri olarak görünür. Buna benzer bir olay Assur kayıtlarından da bilinmekte olup, tarihlenemeyen bir metinde kralın bir görevlinin karısını haremine alması nedeniyle çıkan bir ayaklanmadan söz edilmektedir (Gera 1997, 75, not 57). Diodoros'un oldukça dramatik tarzda kurguladığı bu sahnede ilginç olan şey gerek Ninus'un aç gözlülüğü ve zorbalığı, gerekse Onnes'in korkuları ve zayıflığını açıkça görmemize rağmen Semiramis'in duygu dünyasına dair hiçbir şeyin anlaşılabilmesidir. İlk bakışta Semiramis iki çocuğunun babasının bu zorbalık karşısındaki ölümünü soğukkanlılıkla karşılamış görünmekte, ayrıca kralla evlenmeye gönüllü olup olmadığı ve ölmüş kocasına bağlılık duyup duymadığı da belli olmamaktadır. Hâlbuki Onnes'le doğal bir süreçte başlayıp devam eden mutlu bir evliliği var gibidir. Anlaşılan tek şey Ninus'la olan evliliği sayesinde kraliçeliğe uzanan yolun açılmış olmasıdır. Bu nedenle daha Baktria'ya gelmeden önce Ninus'a kendini beğendirmek gibi bir plan kurmuş olabilir mi sorusu akla gelmektedir. Dolayısıyla taht yolunda ilerleyebilmek için ilk evliliğiyle ispatlamış olduğu kadınlığının yanında erkekler dünyasında da başarı kazanacağını göstermek için bu denli canla başla savaşmış olması muhtemeldir. Nitekim Diodoros Baktria'ya çağrıldığı zaman, zaten akıl ve cesaretle bolca donatılmış olan Semiramis'in yeteneklerini göstermek için iyi bir "fırsat" bulmuş olduğunu vurgulamaktadır (Diod. II. 6. 5). Gera da Semiramis'in her iki evliliğinin böyle bir amaca yönelik gerçekleşmiş olabileceğini ileri sürmektedir (Gera 1997, 76). Ayrıca Ninus için görkemli bir mezar anıtı yaptırması da ilk bakışta Onnes'in ölümü nedeniyle Ninus'a kin tutmadığı izlenimi uyandırmaktadır, zira artık Ninus'tan korkmasını gerektirecek bir sebep yoktur. O halde bu mezar kendisini kraliçe yapan bir adama duyduğu şükran hislerinin bir yansıması olabilir miydi? Gera'ya göre Semiramis'in inşa ettirdiği ilk büyük yapı olan bu yüksek tepe, onun yeni kocasına olan bağlılığına işaret etmesinin yanında iktidarı eline almış bir kraliçe olarak güç ve kudretini ilan etmeye de yöneliktir (Diod. II. 14; Duncker 1852, 267, not 1; Gera 1997, 77, not 62)<sup>31</sup>. Şüphesiz bu durum, ölümlerinden sonra krallar için geleneklere uygun şekilde büyükanıtlar yaptırılmasıyla da açıklanabilir. Buna karşılık Semiramis'in her yerden

<sup>31</sup> Bu anıtsal yapının üzerinde yükselen tepenin Ninive'nin çöküşünden çok sonra bile uzaklardan görülebilecek kadar yüksek olduğu bilinmektedir. Semiramis'in daha sonradan da hayatını kaybeden bazı generalleri için ve seferler sırasında yüksekte gözlem yapabilmek amacıyla bu tür tepeler yaptırdığı bilinmekte, hatta eski sevgililerini bu tepelerin altına gömdüğü veya bu yığınları kentleri su baskınlarına karşı korumak ya da ordusunu kontrol etmek için yaptırdığı da söylenmektedir.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

görülebilen devasa bir yapı inşa ettirmekle aslında zorba kralın ölümünden duyduğu “memnuniyeti” bir anlamda simgeleştirmek istediğini de söyleyebilir miyiz? Zira ilk başlarda güçsüz olan bu kadın kocasının ölümünden sorumlu olan adamla çaresizlik yüzünden evlenmek zorunda kalmış da olabilirdi, çünkü kralın arzusuna karşı gelmesi durumunda hem kendisinin hem de Onnes’ten olan çocuklarının hayatı tehlikeye düşecekti. Kanımızca Semiramis’in dul kaldıktan sonra ilişkiye girdiği tüm sevgililerini acımadan öldürtmesi de, daha sonra değineceğimiz siyasi sebep ayrı tutulursa, bu konuda bir ipucu olarak değerlendirilebilir; zira onun bu davranışını yapılan büyük zorbalık karşısında bir zamanlar susmak zorunda kalan bir kadının ancak kral öldükten ve gücü ele geçirdikten sonra “erkeklerden” intikamını bu şekilde aldığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

Daha önce kısaca değindiğimiz gibi Semiramis’in çocuklarıyla olan ilişkileri depek iç açıcı değildir. Nitekim bir anlatıma göre Onnes’le olan ilk evliliğinden olan iki oğlusarayda görevli bir hadımın yardımıyla annelerini öldürmek üzere komplo kurmuşlardır (FGrHist 90 F 1; Gera 1997, 82, not 84). Keza Ninos’tan olan oğlu Ninyas da benzer şekilde yine annesine karşı bir komplo düzenlemiş ve bir görüşe göre Semiramis bunun sonucunda hayatını kaybetmiş bir diğere göre bu hainliğe rağmen krallığı oğluna kendi elleriyle teslim edip ortadan kaybolmuştur (FGrHist 688 F1b 14. 3, 20. 1-2, F1m; Diod. II. 20. 1; Anon. *de mulierib.* 1). Semiramis’in aile hayatında durum bu şekildeyken aşk hayatı daha da karışıktır. İlk eşi Onnes’in ölümünden hemen sonra buna sebep olan Ninos’la evlenen Semiramis, onun ölümünden sonra da kendisine çok sayıda genç sevgili edinen ve üstelik beraber olduktan sonra bunları öldürten, hatta Iustinus’a göre kendi oğlu Ninyas’a bile ilişki teklif edebilen “sapkın” bir karaktere dönüşmüştür (Iustin. I. 2, 10; Duncker 1852, 261,not 5; Lenschau 1940, 1209, 33; Moorman–Uitterhoeve 1995, 632). Sonraki dönemlerde bazı yazarlar daha da ileri giderek Semiramis’in bir atla çiftleştiğini ve ardından kendini ateşe atarak intihar ettiğini bile söylemişlerdir (Gera 1997, 83, not 90). Gera’ya göre bu tür “cinsel doyumsuzluk ve sapkınlık” halinin savaşçı kadınlara yakıştırılması antik çağda aslında sık rastlanan bir durumdur, zira söz konusu kadınların toplum içindeki “sıra dışı” konumları onlara bu tür suçlamaların yakıştırılmasını kolaylaştırmaktaydı ve bu durum elbette dul kadınlar için de geçerliydi. Semiramis de hem savaşçı hem dul bir kadın olarak bu iki özelliğe birden sahipti (Gera 1997, 82, not 88). Nitekim onu öldürmeleri içiniki oğlunu kışkırtan hadım ağası da olgun bir kadının genç erkeklerle birlikte olmasının utanç verici olduğunu söylemekteydi. Diğer yandan savaş açtığı Hint kralı da cinsel davranışları dolayısıyla onu kınamakta, hatta fahişe olarak nitelemekteydi (Diod. II. 18. 1 krş. FGrHist 90 F1; 688 F1b 18, 1; Gera 1997, 83, not 89). Bununla beraber Diodoros’un anlatımında Semiramis’in coşkulu aşk hayatına ve sevgililerini öldürtmesine değinilmekle beraber diğerleri gibi abartılı ifadeler yer almamaktadır. Diodoros’a göre onun bu erkekleri öldürtmesinin altında yatan sebep aslında siyasaldır ve yeniden evlenmek zorunda kalıp tahtını kaybetmek istemeyişiyle ilgilidir (Diod. II. 13. 4). Gera da Diodoros’a benzer şekilde bunun aslında Semiramis’in kontrolsüz bir cinsel sapkınlık içinde olmasıyla değil tümüyle “politik kaygılarıyla” ilişkili olduğunu düşünmektedir. Gerçekten de ilk kocasının baskılara dayanamayarak ölmesinden kısa süre



sonra Ninos'la evlenen Semiramis bu sayede kraliçelik mertebesine yükselmiş, Ninos'tan sonra da Assur gibi güçlü bir devletin başına geçmiştir. Ancak, yeniden evlenerek iktidarı kaybetmek istemeyişi her ne kadar kendi açısından haklı gibi görünse de, beraber olduğu erkekleri öldürtmesi yine de tuhaftır. Zira kraliçe bunun yerine onları sürgüne gönderebilir, saraydan uzaklaştırabilir veya başkalarıyla evlendirebilirdi. Ancak bu erkeklerin birinden çocuk sahibi olması durumunda babalarının sonradan tahtta hak iddia edebileceklerini düşünmüş olması da muhtemeldir. Diğer yandan daha basitçe bakarsak Diodoros'taki bu anekdotun cinsel sapkınlığın dul ve güçlü bir kadına yakıştırılmasıyla ya da ilk kocasının ölümünden sorumlu biriyle evlenmek zorunda kalan ve onuru kırılan bir kadının erkeklerle karşı duyduğu müthiş öfkenin dışavurumuyla ilgili olabileceğini de varsayabiliriz. Nitekim bazı anlatımlarda Semiramis'in sevgililerini öldürmek için seçtiği korkunç yöntem bir tür erkek düşmanlığıyla açıklanabilir; zira Semiramis birlikte oldukları erkekleri canlı canlı gömdürüp üzerlerine de mezar tepeleri yaptırmaktaydı (Duncker 1852, 267, not 1).

Semiramis'in Hindistan seferiyle ilgili anlatımlara gelirsek, bunun henüz antik dönemde bile şüpheyle karşılandığı ve bu konuda karşıt fikirler olduğu bilinmektedir. Söz gelimi Narkhos bu seferin gerçekliğine inanırken (FGrHist 133 F 3a,b; Arr. *anab.* VI. 24, 2 krş. Strab. XV. 2. 5; Arr. *Ind.* 5, 7 krş. Wirth–Veh 1992, 311) Megasthenes ise bunun tam tersini savunmaktaydı (Strab. XV. 1. 5 vd. krş. Duncker 1852, 261, not 1 ve Borzsák 1976, 56). Diodorosisedaha önce değindiğimiz gibi, Semiramis'in topladığı orduyla Indus Nehri'ni geçip Hint kralı Stabrobates'le gerçekleştirdiği muharebeleri tüm detaylarıyla anlatmaktadır (Diod. II. 16. 4-19). Gera, antik yazarların şüphe ettiği Semiramis'in bu başarısız girişimine Diodoros'un (dolayısıyla Ktesias'ın da) oldukça geniş bir biçimde yer verdiğini, ancak bunun inandırıcılıktan uzak olduğunu belirtmektedir. Diodoros'un aktardığı özetle olay daha ziyade ahlakî açıdan sunulmaktadır. Ona göre başarılarıyla *hybris*'e kapılmış olan kraliçe sonunda kendine denk bir rakiple karşılaşmış ve savaşı kaybetmiştir. Semiramis'i bu sefere yönelten şey bir zorunluluk veya düşmandan kaynaklanan haklı bir sebep değil, şöhrete olan tutkusu, savaşta parlak bir zafer elde etme isteği, kendinden önceki tanınmış şahsiyetleri geçme hırısı, ayrıca Hindistan'ın sahip olduğu bereketli tarım arazileri ve bol miktardaki değerli madenlerdir. Ayrıca Semiramis kibirli bir şekilde Hintli krala yeteneklerini göstereceğini düşünüp savaş öncesinde düşmanın haklı suçlamalarına da gülüp geçmiştir (Diod. II. 7. 2; 16. 1, 4; 18. 1-2). Ayrıca Semiramis nehirdeki ilk çarpışmada galip gelince durumu gözden geçirmek yerine coşkuya kapılıp yanlış bir kararla nehri geçmiş, bu da onun yenilgisini hazırlamıştır. Ancak Semiramis'in kendine duyduğu güven ve hayranlığa ve bu sefer için topladığı muazzam güce rağmen maket fillerle ilgili bir savaş hilesinden medet umması aslında ordusuna yeteri kadar güvenmediğini de göstermektedir. Söz konusu hile başlangıçta süvarilere karşı işe yaramış olsa da düşmanın sahip olduğu gerçek filler karşısında gerek fil maketlerini taşıyan develer gerekse kendi piyade ve süvarilerinin hiçbir şansı olmadığını hesaba katmaması ve bunlara karşı bir önlem düşünmemesi kapıldığı *hybris*'in etkisiyle büyük bir taktiksel hata yaptığını da göstermektedir.



Semiramis'in faaliyetlerine genel anlamda bakıldığında kocası Ninos'un başarılarını geçmek için uğraştığı ve âdeta onunla rekabet ettiği izlenimi doğmaktadır (Gera 1997, 80, not 73-74). Bu bağlamda Ninos'un Ninive kentini kurması gibi onun da Babil'i kurmaya heveslenmesi, ayrıca Armenia'dan Babil'e getirttiği bir obelisk, Media'daki Khauon kentinde yaptırdığı binalar ve park, Ekbatana'da bir saray ve çeşitli imar faaliyetleri ile Mısır, Libya ve Etiyopya'daki fetihleri ve inşaat projeleri, ayrıca Ammon kehanetine başvurmasıyla ilgili Diodoros'taki anlatımlar buna örnek gösterilebilir (Gera 1997, 80, not 75-76)<sup>32</sup>. Diğer yandan Semiramis'in bu tür efsanevî faaliyetlerinin aynı zamanda Büyük İskender'in icraatlarıyla uyuşması da oldukça ilginçtir. Özellikle Mısır, Media ve Baktria'nın ele geçirilmesi, Ammon ziyareti ve Hindistan'a boyun eğdirilmeye çalışılması en başta göze çarpan hususlardır. Hatta Büyük İskender'in, daha önce Semiramis ve Kyros gibi iki büyük fatihin alamadığı Hindistan'ı bu önemli şahsiyetleri gölgede bırakmak için fethetmeye uğraştığı bile ileri sürülmekte ve bu açıdan bakıldığında Semiramis'in Kyros'la eşit tutularak gerçek bir tarihsel kişilik olarak sunulduğu görülmektedir. Nitekim Arrianos'un sözleri şöyledir: *"İskender zorluklarını bilmediği için bu yola sapmamıştı, tersine şimdiye kadar sadece Semiramis'in Hindistan'dan kaçarken buradan geçtiğini, fakat yerlilerin rivayetlerine göre ordusundan ancak yirmi adam kurtarabildiğini, Kambyses oğlu Kyros'un da sadece yedi adamla kaldığını biliyordu. Kyros da Hintlilerin ülkesine sefer için gelmiş, fakat arzusunu gerçekleştirilmeden çölde ve çok zorlu yollarda ordusunun çoğunu kaybetmiş. Böyle öyküler İskender'de Kyros ve Semiramis'le boy ölçüşme isteği uyandırdı."* (Arrian. *anab.* VI. 24, 2-3; ayrıca bkz. Strab. XV. 1. 5, 2. 5). Bununla beraber Büyük İskender'in faaliyetlerinin Diodoros tarafından Semiramis'e atfedildiği de ileri sürülmektedir (Gera 1997, 80-81, not 77-78).

Diodoros'un anlatımına dönersek, onun Ninive'den çok az bahsettiği -hatta Ninive'yi hatalı bir şekilde Tigris (Dicle) yerine Euphrates (Fırat) kıyısında göstermektedir- (Diod. II. 3 krş. Duncker 1852, 259; Frahm 2000, 952) buna karşılık Semiramis'in Babil'deki faaliyetleriyle ilgili çok daha detaylı bilgiler verdiği görülmektedir. Söz gelimi Diodoros Babil'in duvarlarından, kulelerinden, Euphrates üzerindeki köprüden, nehrin her iki yanındaki birer sarayla bunları birbirine bağlayan gizli yer altı geçidinden, Zeus Belos tapınağı veya *ziggurat*'ının yanı sıra buraya ait altın heykeller, masalar ve kupalardan söz etmektedir. Anlaşılacağı üzere Diodoros Babil'deki mimarî şaheserleri doğrudan Semiramis'e atfetmektedir. Bu noktada yazarın faydalandığı Ktesias muhtemelen Babil'in asma bahçelerini de Semiramis'e ait göstermiş olmalıdır ki Diodoros bunların daha sonraki bir başka kralın eseri olduğunu iki ayrı yerde vurgulama ihtiyacını hissetmiştir (Diod. II. 10, 1 ve 6; ayrıca bkz. Gera 1997, 78, not 65). Ktesias'ın Babil'i ziyaret ettiği düşünülmele beraber burada yapılan araştırmalar onun verdiği bilgilerin yer yer yanlış veya abartılı olduğunu

<sup>32</sup> Bu noktada Gera haklı olarak Semiramis'in Mısır, Libya ve Etiyopya'daki bu efsanevî fetihlerinin aslında Herodotos'un bahsettiği Pers kralı Kambyses'in seferleriyle örtüştüğünü vurgulamaktadır. Bazı araştırmacılar Ktesias'ın *Persika*'sındaki ilgili kısımda bu bakımdan bazı tarihsel gerçekliklerin bulunabileceğini, zira Ninos'un krallığının sınırlarının aslında Ktesias'ın yaşadığı dönemde Artakserkses'in sınırlarıyla örtüştüğünü, ayrıca hem *Persika*'da hem de Ninos romanında bahsedilen Assur kralının Armenia seferinin de Assur'un bu konudaki kaygılarıyla bağlantılı olabileceğini belirtmektedirler.



göstermektedir. Bununla beraber Diodoros'un saray duvarlarında yer alan bir av sahnesinden bahsetmesi ilk başta büyük ilgi uyandırmıştır. Buna göre at sırtındaki Semiramis elindeki mızrağı bir leopara fırlatırken Ninos da mızrağını bir aslana saplamaktadır. Gerçekten de bir kadına ait olduğu sanılan yüz betimlemeli bazı parçalar büyük sarayın yakınlarında bulunmuş ve ilk başta bunun Diodoros'un bahsettiği av sahnesindeki Semiramis olabileceği düşünülmüştür. Hatta daha da ileri gidilerek bunun Babil'i inşa ettiren bir Akhaimenid kralının Ninos ve Semiramis'in öyküsünü biliyor olduğuna işaret ettiği, Diodoros'a kaynaklık eden Ktesias'ın da bunu Perslerden öğrendiği öne sürülmüştür. Ancak günümüzde bu beyaz renkli yüzün aslında bir erkeğe ait olduğu ve Diodoros'taki av sahnesiyle ilgili olmadığı kabul edilmektedir. Bununla beraber Gera, Diodoros'un bahsettiği av sahnesinde kral ve kraliçeye eşit roller verilmesinin (biri aslan diğeri leopar avlamaktadır) ilgi çekici olduğunu belirterek Aelianus'a göre (M.S. 170-235) Semiramis'in erkek aslan veya leoparı ciddi bir av olarak görmediğini bu nedenle daha tehlikeli bulunduğu "dişi aslanları" avlamayı sevdiğini vurgulamaktadır (Gera 1997, 78-79, not 66-69, *Ael. var. histor.* XII. 39). Diodoros ayrıca Semiramis'in, Behistun'da yüz tane mızraklı savaşçı tarafından çevrilmiş halde bir tasvirini yaptırıp icraatlarıyla ilgili bir de yazıt ilave ettiğini anlatmakta, Ninos'a ise değinmemektedir. Ancak onun Behistun'da bulunan Dareios anıtındaki yazıt ve kabartmalara dair bilgileri tümüyle yanlış yorumladığı anlaşılmaktadır (Gera 1997, 79, not 70).

Bu hikâyelerde sevilen bir figür olan Ninos'un ise, Hellen-Latin edebiyatında Assur devletinin ve Ninive kentinin kurucusu olarak görülmesi ve sonradan Semiramis'le evlenmesinin dışında kendine özgü fazla bir hikâyesi ya da maceraları bilinmese de Diodoros onunla ilgili bazı ilginç bilgiler aktarmaktadır. Ona göre doğuştan şöhrete düşkün ve savaş konusunda oldukça yetenekli birisi olan Ninos Babil, Armenia, Media ve Asya'nın bir kısmını ele geçirmiştir (Diod. II. 1-7; Stephens-Winkler 1995, 24-25). Ancak gerçekte Ninos, Assur kral listelerinde de yer almamaktadır (Frahm 2000, 952). Buna rağmen bazı araştırmacılar bu ismi gerçek Assur krallarıyla karşılaştırmayı denemiş, ancak bunu kanıtlayacak kesin bir bilgi bulamamışlardır. Dolayısıyla Ninos Hellenler tarafından Ninive kentinin kuruluşunu açıklamak üzere aradaki ses benzerliğinden de hareketle bulunmuş bir isim gibi görünmektedir (Gera 1997, 73, not 48-49). Diğer yandan Ninos Hellen kaynaklarına göre aslında Herakles soyundan gelen bir isimdir. Zira Herodotos'ta Ninos, Bel-Marduk'la özdeşleştirilen Belos'un oğludur, o da Herakles soyundan gelen Alkaios'un oğludur. Ninos'un oğlu Argon ise Lydia'da Gyges ve ardılları gelene kadar yönetimi elinde tutan bir hanedanın kurucusudur (Hdt. I. 7; II. 150; tartışmalar için bkz. Gera 1997, 74, not 51). Bilindiği kadarıyla Ktesias Ninos'u, Babil'i inşa eden Semiramis'le evlendirmek suretiyle birbirine bağlayan ilk yazardır. Bu noktada Braun, erken dönemlerde Assur ve Babil'in Hellenler tarafından çoğu zaman karıştırıldığını ve bir bütün gibi algılandığını, hâlbuki bunların gerçekte sürekli birbirleriyle mücadele ve savaş halinde olduklarını belirterek, ancak Pers hâkimiyeti altına girdikleri zaman efsanelerdeki gibi bir birlikteliğin -zorunlu olarak- gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca çok yerinde bir tespit de yaparak, bu anlatımda tıpkı M.Ö. 612'den sonra yıkıntıya dönüşen Assur'un bir süre daha varlığını sürdüren ve





oldukça köklü bir uygarlığa sahip olan Babil'in gölgesinde kalması gibi Ninus'un da Semiramis'e göre oldukça silik bir figür olmaktan öteye gidemediğini vurgulamaktadır (Braun 1938, 8-9). Gerçekten de Diodoros'un anlatımında ilk başlarda kendisinden övgüyle söz edilse ve fethettiği yerlerden bahsedilse de Ninus, Baktria'yı bir kadının yardımıyla ele geçirebilen, üstüne üstlük kendi himayesinde olan evli bir adamın karısını zorla alan birisi olarak belirlemekte ayrıca bu kısımlarda onunla ilgili fazla bir bilgi de verilmemektedir. Ninus'un Semiramis'le evlendiği zaman ileri bir yaşta olduğu ise onunla evlendikten kısa süre sonra öldüğüne dair Diodoros'taki bilginin yanında, aşağıda ayrıca değineceğimiz Anonymus *de mulieribus*'un bu dönemde onun artık yaşlanmış olduğundan söz etmesi sayesinde anlaşılabilir (Anon. *de mulierib.* 1).

Diodoros'un naklettiği Ktesias'a ait anlatımlar daha sonraki tüm antik yazarları büyük ölçüde etkilemiş ve hikâyenin popüler hale gelmesinde önemli rol oynamıştır (Kornemann 1979, 42; Gera 1997, 66, not 8). Ancak bu yazarların bazılarında farklı yaklaşımlara, abartılı ifadelere veya süslemelere de rastlanmakta, hatta bu durum doğrudan Ktesias'tan faydalanan Diodoros'ta bile gözlenmektedir (Lehmann-Haupt 1965, 678; Lenschau 1940, 1207-1212; Pettinato 1988, 305-308; Frahm 2001, 378; Rollinger 2010, 384). Bu bağlamda Diodoros'un Ktesias dışında başka yazarları da incelediği anlaşılmaktadır, zira satır aralarında Kleitarkhos ile diğer İskender tarihçilerinin izlerine rastlanmaktadır (Diod. II. 7. 3; Lenschau 1940, 1208). Lenschau'a göre, aslında Zoroaster (Iust. I. 1. 9) veya Zaravardes olarak bilinen Baktria kralının, Diodoros'ta İskender'in kayınpederi Oksyartes'in adını taşıması da bu bağlamda değerlendirilebilir (Diod. II. 6, 2 krş. Gera 1997, 75, not 55; Wirth-Veh 1992, 308-309). Diodoros'un Babil'in asma bahçelerinin Semiramis'e ait olmadığını bildirmesi ise muhtemelen Berossos ile bağlantılıdır. Nitekim Diodoros bu asma bahçelerini Semiramis'in değil daha sonraki bir başka kralın, âşık olduğu Pers kökenli cariyelerinden biri için yaptırdığını ifade etmekte, benzer şekilde Berossos da bunları Semiramis'in değil, Med kökenli karısının ülkesindeki dağlık araziye olan özlemine giderebilmek için Nebukadnezar'ın yaptırdığını söylemektedir (Wirth-Veh 1992, 310; Amythia krş. Kytzler 1997, 148; Amylia). Borzsák da söz konusu asma bahçelerinin Semiramis'e ait olmadığını Diodoros sayesinde açıkça anlaşıldığını belirterek, bunların Nabu-kudurri-usur (II. Nebukadnezar) (M.Ö. 604-562) tarafından yaptırıldığını vurgular. Rollinger de, çoğu zaman yanlışlıkla ileri sürüldüğü gibi antik yazarların bunları Semiramis'in yaptırdığından hiçbir zaman açıkça bahsetmediklerini, yalnızca Plinius'un bu olasılığa değindiğini, ancak Diodoros'un bunu kesin bir biçimde reddettiğini vurgulamaktadır. Wirth-Veh ise Strabon'dan anlaşıldığı kadarıyla Ktesias'ın bu asma bahçelerini Semiramis'e ait gördüğünü, Diodoros'un ise Kleitarkhos'a dayandığını ileri sürmektedir. Nitekim Diodoros bir yerde Kleitarkhos'tan söz etmektedir. (Diod. II. 10 krş. FGrHist 680 F 8a; Lenschau 1940, 1208, 60, 1210, 10-13; Kornemann 1979, 44, not 23; Kytzler 1997, 148; Frahm 2001, 378; Borzsák 1976, 52; Rollinger 2010, 384-386; Wirth-Veh 1992, 310; Moorman-Uitterhoeve 1995, 632; Strab. XVI. 1. 5 vd.; FGrHist 137 F 10; Diod. II. 7. 3). Diodoros, Ktesias'a dayanarak yaptığı asıl anlatımın sonunda, Athenaios ve başka yazarlardan (M.Ö. 4. y.y. ortalarında faaliyet gösteren



Deinon kastedilmektedir, bkz. Sarıkaya 2012, 237-238) bahsederek Semiramis'in yalnızca bir *hetaira* iken Ninus'u güzelliğiyle etkilediğini ve beş günlüğüne tahta geçtikten sonra onu hapsedirerek tahtı ele geçirdiğini anlatmaktadır (Diod. II. 20, 3-5 krş. FGrHist 681 (Athenaios); Lenschau 1940, 1209, 7-14; Kornemann 1979, 43; Wirth-Veh 1992, 311; Ael. var. histor. VII. 1; Plut. mor. 753d-e krş. FGrHist 690 F 7 (Deinon) ve Duncker 1852, 260, not 2; ayrıca bkz. Moorman-Uitterhoeve 1995, 632). Plutarkhos'ta da benzer bir olay mevcut olup, Aelianus ve Plutarkhos'la yapılan karşılaştırmalar bu hikâyenin Deinon ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bazı araştırmacılara göre öykünün kökeninde ise Sakaia adlı bir Babil şenliği yatmaktadır. Beş gün süren bu şenlikler sırasında krallar köleleri tarafından yönetilmekteydi ve bunlardan biri kralın elbisesine benzer bir kıyafet giyerdi (Stephens – Winkler 1995, 26 krş. FGrHist 680 F2 (Berossos). Bazılarına göre ise, gerçek kralın öleceğine veya tanrılarca cezaya çarptırılacağına dair bir kehanet verildiği zaman birisinin onu korumak için bir süreliğine vekil olarak tahta geçtiği bir Assur geleneğiyle ilgilidir. Bu yöntem Mezopotamya ve Anadolu'da M.Ö. 2. bin yıldan beri bilinmektedir. Ayrıca krala karşı yapılan kara büyüden korumak için de krallık tahtına vekil krallar getirilebiliyordu (Pettinato 1988, 91-94; Roaf 1996, 189; Gera 1997, 76-77, not 60; Köroğlu 2009, 176, 189). Semiramis bu anekdotta dişiliğini kullanarak tahtı ele geçiren kurnaz, hırslı ve hain bir kadın olarak gösterilmektedir. Lenschau'a göre burada Ktesias'taki mitolojik-masalsı anlatımın telafi edilmesine yönelik bir “rasyonelleştirme” gayreti göze çarpmaktadır. Diğer yandan bu anlatım, Ninus'tan sonra sevgililerini öldürten Semiramis'in acımasızlığıyla da uyuşmakta, hatta evlendikten kısa süre sonra Ninus'un ölmesiyle bir ilgisi olup olmadığını da düşündürmektedir. Nitekim Aelianus da Semiramis'in Ninus'u öldürttüğünden söz etmektedir (Ael. var. histor. VII. 1 krş. Duncker 1852, 260, not 2). Ayrıca çok sonraları 17. y.y. batı edebiyatında da Ninus'un öldürülmesi motifini onunla evlenmek zorunda kalan Semiramis'in intikamıyla bağdaştıran örnekler mevcuttur (Moorman-Uitterhoeve 1995, 633). Damaskos'lu Nikolaos'un, Semiramis'in Onnes ile yaptığı ilk evliliğinden olan ve bir hadımla beraber annelerine karşı komplo kuran iki oğlundan söz etmesi de yine Ktesias'tan farklılık gösteren bilgilere örnek verilebilir (FGrHist 90 F1). Bununla beraber Lenschau'a göre, burada Onnes'in adının geçmesi söz konusu anlatımın yine de Ktesias'a dayandığına işaret etmektedir. Narkhos ise başka detayların dışında Semiramis'in Hindistan seferinden dönerken ordusunun üçte birini değil, sadece yirmi adamını geri getirebildiğini anlatmaktadır (Arr. anab. VI. 24, 2 krş. Lenschau 1940, 1209, 4-6). Bunun dışında Iustinus'un aktardığı bir diğer anekdotta ise Semiramis'in kılık değiştirme olayı farklı bir şekilde bürünmektedir. Buna göre Semiramis Ninus'un ölümünden sonra kendisini onun karısı değil “oğlu” olarak tanıtmış ve ancak yeterince güçlendikten sonra gerçek kimliğini ilan etmiştir. Bunun ardından muhtemelen yine Ktesias'tan alıntı olan Semiramis'in Babil'deki muazzam imar faaliyetleri ve düzenlediği seferlerle ilgili bir bölüm gelmektedir (Iustin. I. 2. 7-10; Moorman-Uitterhoeve 1995, 632)<sup>33</sup>, ancak sonuç kısmında kraliçenin “kutsiyet” kazanmasıyla ilgili

<sup>33</sup> Semiramis'in yaptırdığı yollar ve sulama kanallarıyla krallığın çok geliştiği dile getirilmektedir.



anlatım da tümüyle değişmekte ve Semiramis, oğlu Ninyas'a ensest bir ilişki teklif ettiği için onun tarafından öldürülmüş gibi gösterilmektedir. Semiramis'in bu yönü 17. y.y. batı edebiyatında çoğunlukla olumsuz şekilde ele alınmaktaysa da, bazı eserlerde onun Ninyas'la oğlu olduğunu bilmeden beraber olduğu ve sonra da intihar ettiği anlatılmaktadır (Moorman–Uitterhoeve 1995, 633).

Semiramis'le ilgili bir başka ilginç örnek ise M.S. 1. y.y.'dan önceye tarihlenen *Ninos Romani* olup, her ne kadar Diodoros da bu olayları roman türüne uygun bir anlatım dilinde yazmış olsa bile, ondan oldukça farklı bir içeriğe sahiptir. Fragmanlar halinde elimize ulaşan ve pek çok eksiklikler bulunan bu eserin ilk kısmında (fragman A) başarılı bir seferden dönen genç bir adam (Ninos) ve sevgilisi (Semiramis) (Stephens–Winkler 1995, 31-47; Fusillo – Galli 2000, 953)<sup>34</sup> yasal bir evlilik için oldukça küçük yaşta görünmektedirler<sup>35</sup>. Diodoros'un anlatımında çocuğunun babasını öldüren ve yeni doğmuş kızını terk eden Derketo ise burada dost canlısı Derkeia'ya dönüşmekte (Lenschau 1940, 1209, 40-46)<sup>36</sup> ve yeğeni olarak gösterilen Ninos'la evlenebilmesi için kızına yardımcı olmaktadır. Ayrıca Semiramis de Diodoros'taki gibi güçlü, atılgan ve otoriter bir kraliçe değil, tam aksine on üç yaşında, gözü yaşlı, suskun, utangaç bir kızdır ve Ninos'un annesi, aynı zamanda kendi teyzesi de olan Thambe ile bu konuda konuşmaya bile çekinmektedir. Burada Hellen aşk romanlarında karakterlerin duygu dünyalarına odaklanmasıyla ilgili durum söz konusudur. Ninos da *Persika*'daki gibi başkasının karısını elinden alan zorba bir kral değil, tam tersine şaşırtıcı şekilde sağduyulu bir genç olarak görünmekte ve Semiramis'in annesi Derkeia'yı kendilerine yardım etmesi için ikna etmeye çalışmaktadır (*Ninos Romani* hakkında detaylı bilgi ve kaynakça için bkz. Stephens–Winkler 1995, 23-71; Fusillo–Galli 2000, 952-953)<sup>37</sup>. Bu bağlamda söz konusu romanın genç bir okuyucu kitlesini etkilemek amacıyla yazıldığı ya da Diodoros'taki baskın karakterlerle buradaki masum gençler arasındaki zıtlığı özellikle yansıtmaya yönelik sofistike bir yaklaşımın ürünü olduğuna dair yorumlar mevcuttur. Gera'ya göre en anlamlı açıklama, Ktesias'taki *heroik* ve mitolojik figürlerin burada rasyonalize edilerek hümanist bir yaklaşımla yeniden şekillendirildiği, fakat bunun sonucunda sıradan bir görünüme büründükleridir (Gera 1997, 72-73).

Semiramis hakkında bilgi veren bir başka antik kaynak ise literatürde Anonymus *de mulieribus* olarak anılan ve M.Ö. 2.-1. y.y.'a tarihlenen kısa bir çalışma olup (Gera 1997, 6-11, 30; Brodersen 2010, 151 vd.; Erten 2016b, 100-101), yazarı belli olmayan ancak doğrudan Ktesias'a gönderme yapan bu çalışmadaki anlatıma göre; Semiramis Suriye'li tanrıça Derketo'nun yine bir Suriyeli'den olma kızıdır ve kral Ninos'un hizmetkârı olan Simmas

<sup>34</sup> Fragman A'ya ait eldeki parçalarda Ninos ve Semiramis'in isimleri açıkça yer almamaktadır. Semiramis'in ismi daha sonraki fragmanlarda da yer almamakta, ancak Derkeia/Derketo benzerliğinden yola çıkılarak Ninos'un sevgilisinin Semiramis olduğu sonucuna varılmaktadır.

<sup>35</sup> Ninos on yedi ve Semiramis on üç yaşındadır.

<sup>36</sup> Lenschau'a göre benzer şekilde Suidas'taki yazarı bilinmeyen Semiramis romanında Derketaios adında bir komutandan söz edilmeside yine bu bağlamda değerlendirilebilir.

<sup>37</sup> Fragman B'de Ninos'un Armenia seferinden, fragman C'de de Ninos ve Semiramis'in (?) Kolkhis civarında yaşadıkları bir gemi kazasından söz edilmektedir.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

adındaki biri tarafından büyütülmüştür. Bir kraliyet *hyparkhos*'u olan Onnes ile evliliğinden iki oğlu olmuştur. Kocasıyla beraber Baktria'yı ele geçirdiği zaman artık yaşlı bir adam olan Ninos onu görür ve evlenir. Ardından Semiramis Ninyas adında bir oğlan doğurur. Ninos'un ölümünden sonra Babil'i tuğla ve katranla yapılmış bir duvarla çevirtir ve Belos tapınağını inşa eder. Altmış iki yıl yaşayıp kırk iki yıl hüküm sürdükten sonra, oğlu Ninyas tarafından bir komploya uğrayarak hayatını kaybeder (Anon. *de mulierib.* 1 krş. FGrHist 688 F 1c; Brodersen 2010, 149 vd.). Görüldüğü gibi bu kaynağın Semiramis hakkında verdiği bilgiler Ktesias'ın Diodoros'taki aktarımlarıyla uyuşmakta olup, zaten Ktesias'ın kaynak olarak kullanıldığı açıkça belirtilmektedir. Ancak hemen fark edileceği gibi Diodoros'taki bilgilerin çok az bir kısmına yer verilmiştir. Bununla beraber söz konusu çalışmayı hazırlayanların antik dönemin en renkli ve cüretkâr kadın hükümdarlarından biri olan Semiramis'le ilgili bol miktarda tarihsel, mitolojik ve roman türünde anlatımlardan haberdar oldukları farz edilirse ilginç olan, Semiramis'in anne babası, onu büyüten kişi, eşleri, çocukları, kaç yıl yaşayıp hüküm sürdüğü gibi bilgiler vermesine rağmen, onun imar faaliyetiyle ilgili küçük bir göndermenin dışında, kahramanlıklarına ve ilginç yaşam öyküsüne dair önemli detaylara da hiç yer verilmemiş olmasıdır. Nitekim Semiramis'in terk edilmiş öyküsü, Ninos'un onu Onnes'in elinden alması ve Onnes'in intiharı, Semiramis'in Hindistan seferi ve öldürttüğü sevgililerine dair bilgiler bu çalışmada yer almamakta, yalnızca hayatındaki dramatik bir bölüme yani oğlu tarafından bir komployla öldürülmesine değinilmektedir. Gera, çok renkli bir kişiliğe sahip olan Semiramis hakkında sadece birkaç isim, tarih ve basit olayla yetinilmiş olmasını bir hata olarak yorumlamak yerine bunun paradoksoğrafik katalogları hazırlayanların kullandığı kuru üslupla açıklanabileceğini belirtmektedir. Çalışmayı hazırlayanlar yalnızca Semiramis'in doğumu, evlilikleri ve çocuklarıyla ilgili bilgilerin yer aldığı başlangıç kısmına baktıktan sonra aradaki uzun ve renkli olayları tümüyle atlayarak Semiramis'in ölümüyle ilgili bilgilerin bulunduğu sonuç kısmına yer vermişlerdir (Gera 1997, 67, not 14-15, 68). İlginç olan ise Baktria'dan sonra anlatılacak daha pek çok olay varken sadece Semiramis'in Babil'i tahkim etmesine ve Belos tapınağı yaptırmasına değinilmesidir. Bu büyük olasılıkla onun Babil kökenli oluşuna yapılmış bir göndermedir. Aynı şekilde Herodotos da birinci kitabında Babil'deki kale ve tapınaklara katkı sağlayanlar arasında Semiramis'e yer vermektedir (Hdt. I. 184). Bilindiği gibi özellikle dinsel yapıların bir bölgeyi fethedenler tarafından yeniden inşa edilmesi veya tamiri gibi faaliyetler halk üzerinde olumlu bir imaj yaratmak ve egemenliklerini meşrulaştırmak amacıyla sıkça başvurulan bir yöntemdir (Gera 1997, 68, not 16-17). Yeni Assur döneminde yönetim anlayışı Mezopotamya geleneklerinin devamı üzerine kurulu olduğundan, Assur kralları sık sık Sümer, Akkad ve Babil tanrılarını ve bunlara ait tapınakları yücelttiklerini hatırlatarak yönetimlerinin kökenine vurgu yapmışlardır (Koroğlu 2009, 182). Ayrıca Assur devletinin uyuşu altına aldığı yerlerdeki kült ve tapınaklara özen göstermesinin önemli bir sebebi yabancı tanrılara da saygı göstererek onların iyiliklerine mazhar olma istekleridir (Kuhrt 2009, 178-179).

M.S. 2. y.y. yazarlarından olan ve antik dönemdeki savaş taktiklerini bir araya getirmeye çalışan Polyainos da *Strategemata* adlı eserinde Semiramis'e dair bazı ilginç



bilgiler vermektedir. Onun anlatımında ilk göze çarpan şey ise Diodoros'un detaylıca söz ettiği meşhur Ninos-Semiramis efsanesini hiç dikkate almamış olmasıdır. Polyainos'un ilginç detaylar içeren anlatımına göre Semiramis Sirak'lar isyanını banyo yaptığı sırada öğrenir ve savaşa katılmak için çıplak ayakla, saçlarını bile toplamadan hemen dışarı fırlar (Rhodogune ile olan benzerlik için bkz. Polyain. *strat.* VIII. 27 krş. Gera 1997, 155; Erten 2017, 30-54). Bu bilginin ardından Semiramis'e ait bir stelden bahseden yazar, stelde yazılanları onun ağzından şöyle aktarır: “*Ben aslında doğuştan bir kadını, ama her işte hiçbir cesur erkekten geri kalmadım. Ben, Ninive'nin kraliçesi, doğuda Khinamames nehrini, güneyde tütsü ve mürler ülkesini, kış yönünde ise Saka'ları ve Sogd'ları sınır yaptım. Daha önce hiçbir Assur'lu deniz görmemişti; fakat ben ulaşmak için fazla uzakta olmayan dört tanesini gördüm* (Krentz–Wheeler 1994, 783; Blume–Fuchs 1855, 386-387)<sup>38</sup>. *Zira hangi güç bunları sınırlayabilir ki?* (Krentz–Wheeler 1994, 783; Blume–Fuchs 1855, 386; Borzsák 1976, 51)<sup>39</sup> *Nehirleri de nereye istersem oraya akmaya zorladım, çünkü her nerede faydalı olacaklarsa oraya yönelmelerini istiyordum. Bereketsiz toprağa benim için mahsul vermeyi öğrettim, zira onu nehirlerimle yoğurdum. Aşılmaz duvarlar inşa ettim, erişilmez kayalıkların üstesinden demirle geldim, yaban hayvanlarının bile uğramadığı yerlerde arabalarım için yollar açtım ve bu işlerden de geriye kendime ve dostlarıma ayırdığım bolca bir zaman kaldı.*” (Polyain. *strat.* VIII. 26).

Polyainos'un bu anlatımında öncelikle dikkat çeken şey yukarıda da belirttiğimiz gibi Semiramis'in efsanevi yönünü tümüyle bir kenara bırakarak yalnızca tarihsel olaylarla olan bağlantısına vurgu yapması ve hatta ona ait bir yazıtlı stelden söz etmesidir. Pasajın en başında ayaklandıklarını söylediği Sirak'lar (Σίρακες, Σίραχοί, Sirac(h)i) (Krentz–Wheeler 1994, 783) literatürde Kafkasya'da yerleşik bir Sarmat kabilesi olarak bilinmekte olup, bunların Maiotai ve Thateoi kavimlerinin arasında ve Hazar Denizi'nin batısındaki steplerde yaşadıkları kabul edilmektedir (Durmuş 2009, 14; Bredow 2001, 592). Kretschmer'e göre Kafkas'lardan çıkan ve Maiotis'e akan Akhardeos (Tomaschek 1894, 208)<sup>40</sup> nehrinin yakınında; Blume–Fuchs'a göre de Maiotis Gölü civarında ve ülkenin içlerine doğru Volga Nehrinin güneyinde oturdukları tahmin edilmektedir (Blume–Fuchs 1855, 386 krş. Kretschmer 1927, 283). Sarmatlar'ın çeşitli boylardan meydana gelmiş büyük bir bozkır kavmi olduğu, Sarmat coğrafyası üzerinde Yağızlar, Roksolanlar, merkezî Sarmatlar ve Ugorların Batı Sarmat ülkesinde yaşadığı, Alanlar ve Sirak'ların ise Doğu Sarmat ülkesinde yer aldıkları düşünülmektedir. Borzsák ise Sirak'ların, Saka'ların (İskitler) yaşadığı bölgeye dâhil olduğunu düşünmektedir (Borzsák 1976, 53 krş. Plin. *nat. hist.* IV. 26; ayrıca bkz. Durmuş 2009, 12; Durmuş 2008). Ayrıca Sirak'ların M.Ö. 634 yılındaki büyük İskit (Saka) istilasına katıldıklarına dair bazı bilgiler de mevcuttur (Hdt. I. 105; Kretschmer 1927, 284; Borzsák 1976, 58; Durmuş 1993, 36)<sup>41</sup>. Ancak Polyainos çoğu zaman yaptığı gibi Sirak'lar ve

<sup>38</sup> İngilizce tercümede “*it is not too far for me to reach them*”.

<sup>39</sup> İngilizce tercümede “*what desire then is there to set borders on seas*”; Almanca tercümede ise “*denn welches Ungestüm umschließt sie?*”. Borzsák ise çevirideki bu iki cümleyi es geçmiştir.

<sup>40</sup> Bu nehrin günümüzde Jegorlyk nehriyle aynı olduğu sanılmaktadır.

<sup>41</sup> Tarihi kayıtlarda bu istila ile ilgili olarak Mısır kralı Psammetikhos I (M.Ö. 664-610) ön plana çıkmakta olup, İskitlerin ilerleyişini hediyeler ve ricalar yardımıyla durdurduğu bilinmektedir.



yerleştikleri bölge hakkında aydınlatıcı bir bilgi vermemiş, ayrıca isyanın nedenleri, ne zaman meydana geldiği ve nasıl sonuçlandığıyla da ilgilenmemiştir (Gera 1997, 155). Yazar burada özellikle Semiramis'in "kadını olduğu kadar şaşırtıcı" davranış biçimine odaklandığından olayın tarihsel boyutu karanlıkta kalmaktadır. Keza Semiramis hakkında çok detaylı bilgiler veren Diodoros'ta da böyle bir olaydan bahsedilmediği gibi, modern literatürde de Sirak'larla ilgili bu tür bir kayıt mevcut değildir (Kretschmer 1927, 283-285; Lenschau 1940, 1204-1212; Bredow 2001, 592). Diğer yandan Borzsák'ın belirttiği gibi şayet Saka'larla Sirak'lar arasında bir bağlantı varsa, Semiramis'in Saka'larla savaşmadığı bilindiğinden Sirak'ları boyunduruk altına almış olması da olası değildir. Bu da Semiramis'e karşı bir Sirak ayaklanmasından söz eden Polyainos'un hatalı bilgi aktardığına işaret etmektedir. Diğer yandan pasaja bakıldığında Polyainos Sirak'larla Saka ve Sogd'ları ayrı tutmuş gibi görünmektedir. Zira önce Sirak isyanıyla sözlerine başlamasına rağmen bunun ardından konuyu keserek Semiramis'in kişilik özelliklerine değinmekte, sonra onun ülkesine çizdiği sınırlar kısmına gelince Saka ve Sogd'lara ayrı olarak değinmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Sirak'ların genel anlamda Sarmat kökenli oldukları kabul edildiğinden Polyainos'un burada bilerek ya da bilmeyerek doğru bir ayırım yaptığı düşünülebilir. Ancak yazarın Sirak isyanı ve bunların kim oldukları hakkında aydınlatıcı bir bilgi vermeyişi sağlıklı bir yorumda bulunmayı güçleştirmektedir. Diğer yandan yukarıda değindiğimiz İskit istilasına Sirak'ların katıldığına yönelik bazı bilgiler, bu olaydan yaklaşık yüz altmış yıl kadar önce yaşamış olan Assur kraliçesi Sammu-ramat ile doğrudan bir ilgisi olmamakla beraber, Polyainos'un Sirak'larla ilgili ifadesinin altında yatan bir sebep olabilir. Belki Sammu-ramat ile bu İskit saldırısı arasındaki göreceli zamansal yakınlıktan dolayı, belki de başka pek çok şeyin Semiramis'e mal edilmesi gibi bu olay da kaynaktan kaynağa aktarılırken zaman içinde Sammu-ramat'ın (sonradan Semiramis'in) karıştığı bir olay gibi gösterilmiş olabilir. Zira bu savaşçı kavmin bir kadın tarafından boyunduruk altına alınması düşüncesi heyecan verici olmalıydı. Sekizinci kitabında kadınların kahramanlıklarına bolca yer veren Polyainos da bu düşüncenin etkisiyle böyle bir bilgi aktarmış olabilir. Ayrıca burada yazarın Diodoros dışındaki bir kaynaktan yararlandığı da anlaşılmaktadır, zira Sirak'lar gibi çok bilinmeyen bir kavim ismini kullanması bu olayı kendiliğinden uydurmuş olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Ancak çoğu zaman yaptığı gibi burada da yararlandığı kaynağın adını açıklamadığı gibi edindiği bilgiyi doğruluğu ve tarihsel boyutu hakkında yeterince inceleme yapmadan kullandığı görülmektedir (Melber 1885, 477; Busolt 1904, 756-757 ve Kroh 1972, 507).

Polyainos, Sirak isyanından hemen sonra Semiramis'in çeşitli icraatlarının yer aldığı bir stelden bahsetmektedir. Buradaki anlatım Gera'nın da tespit ettiği gibi son derece kişisel ve canlı bir üsluptadır (Gera 1997, 80, not 72). Stelde Assur kraliçesinin kuzeyde Saka ve Sogd'ları, güneyde tütsü ve mürler ülkesini, doğuda ise Khinamames Nehri'ni ülkesine sınır yaptığı belirtilmekte, ardından onun imar faaliyetleriyle ilgili maharetlerinden ve tarımın gelişmesine yönelik katkılarından söz edilmektedir. Ancak Borzsák, Semiramis'in ne *Saka haumavarga*, ne *Saka tigraksauda* ne de *Saka para Sugdam* ile savaşmadığını ve buraları işgal etmediğini belirterek Polyainos'un verdiği bilginin hatalı olduğunu vurgulamaktadır.



Saka'ların ve Sogdiana'lının ilk defa Kyros döneminde Pers krallığına dâhil edildiğini belirten Borzsák, “efsanevî” Semiramis’e ait gösterilen bu olayların şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde “tarihsel nitelikli” Semiramis’ten (Sammu-ramat) daha sonraya ait olduğunu belirtmektedir (Borzsák 1976, 61). Ayrıca Borzsák’a göre Polyainos’taki Sakai-Sogdoi şeklindeki sıralı ifade de yine Perslerde kullanılan Saka’larla ilgili “*Saka : tyaiy : para : Sugdam*” şeklindeki ifadeyle uyuşmaktadır. Bu nedenle Borzsák, söz konusu bilginin Semiramis’le değil Pers krallığı dönemiyle bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Borzsák’ın, Saka ve Sogd’larla ilgili olayların gerçekte Pers dönemine ait olduğuna dair görüşü şüphe götürmemekle beraber, bir başka açıdan bakıldığında Polyainos’un aktardığı bilgi özünde hatalı da olsa kronolojik bakımdan onunla uyuşmaktadır. Zira yazar burada aslında Semiramis’in söz konusu kavimlerle yaptığı herhangi bir savaştan ve onları “boyunduruk altına aldığından” söz etmemektedir. Bu bağlamda onun kullandığı “ἐγὼ Νίνου βασιλεύσασα... ὤρισσα... ἀπὸ δὲ χειμῶνος Σάκας καὶ Σόγδους” şeklindeki ifadeden, onları ülkesine “dâhil ettiğini” değil, tersine kuzeyde “sınır komşusu” yaptığı sonucunu çıkarmak daha doğrudur. Nitekim Almanca ve İngilizce tercümelemlerde de bu şekilde geçmektedir (Blume–Fuchs 1855, 386; Krentz–Wheeler 1994, 783)<sup>42</sup>. Dolayısıyla Polyainos’un anlatımı Saka ve Sogd’ların boyunduruk altına girmediği zamanlara yani Pers egemenliği öncesi döneme işaret etmektedir. Şüphesiz Polyainos’un verdiği bilgi hem tarihsel hem de coğrafi açıdan hatalıdır, zira sınırlarının en geniş olduğu zamanlarda bile Assur devletinin Saka ve Sogd’larla bir bağlantısının olmadığı (Borzsák 1976, 54; harita için bkz. Roaf 1996, 164; Kuhrt 2009 (II), 152-153)<sup>43</sup>, keza Assur kaynaklarında Med’lerle ilgili bilgilerin bile ilk olarak Salmanassar III döneminde (M.Ö. 858-824) fark edilmeye başladığı (Köroğlu 2009, 162), Semiramis’in sınırdaş yaptığını söylediği Saka’ların (İskitlerin) adına da ilk defa Assarhaddon (M.Ö. 680-669) zamanında “Aşguzailer” olarak rastlandığı; Elam’ın (Köroğlu 2009, 172, 174; Kuhrt 2009 (II), 160)<sup>44</sup> ötesindeki ülkeden ve büyük Pers kralı Kyros II’nin dedesi Kuraş’tan da yine ilk olarak Aşşur-bani-apli zamanında (M.Ö. 668-627) söz edildiği bilinmektedir (Borzsák 1976, 54, not 13 krş. Kuhrt 2009 (II), 160). Ancak bu bağlamda Saka’lar (İskitler) ve Assur devleti arasındaki ilişkilerde rastladığımız bir bilgi Polyainos’un anlatımı açısından ilginçtir. Zira yukarıda değindiğimiz Assur kralı Assarhaddon’un (M.Ö. 680-669) ülkesinin “kuzey” ve “kuzeydoğu” sınırlarını Kimmer ve Manna’ların saldırılarına karşı korumak için İskit hükümdarı Bartatua ile anlaştığı hatta onu kendi kızıyla evlendirerek bunlarla geçici bir süre barış sağladığı bilinmektedir (Memiş 2005, 3-4, 43; Durmuş 2008, ix krş. İplikçioğlu 1994, 55; Paetatua olarak belirtilmektedir; Roaf 1996, 189; Köroğlu 2009, 177-178; Kuhrt 2009 (II), 198). Bu olay, Semiramis’in Saka’lar

<sup>42</sup> “*Ich, die Herrscherin von Ninive machte... zur Grenze... auf der Winterseite aber die Sakker und Sogdianer.*” krş. “*As the queen of Ninus, I set my border... to the north at the Sacae and Sogdi.*”

<sup>43</sup> Aynı şekilde Assur’un Khorasmia’lılar ve Baktria’lılarla da bir teması olmamıştır.

<sup>44</sup> Sargon II’nin (M.Ö. 721-705) Elam’ı baskı altına almayı başardığı bilinmektedir. Ondan sonraki dönemde Elam’ın durumu ve Aşşur-bani-apli zamanında başkenti Susa’nın ele geçirilişi hakkında detaylı bilgiler mevcuttur.



(İskitler) ve Sogd'ları kuzeyde "komşu" yapmasıyla ilgili Polyainos'un anlatımıyla karşılaştırıldığında, Assarhaddon zamanındaki Assur-İskit yakınlaşmasını anımsatmaktadır. Ancak Semiramis'in karşılığı olan Sammu-ramat'ın Assarhaddon'dan yüz yıl kadar önce yaşadığı ve onun döneminde Assur'un Saka ve Sogd'larla teması olmadığı bilindiğinden Polyainos'un burada hatalı bir bilgi aktardığı gerçeği değişmemektedir. Sonuç olarak yazarın Diodoros dışındaki bir kaynaktan edindiği bu bilgiyi muhtemelen Sirak'lar örneğinde olduğu gibi, yine savaşçı bir kavim olan Saka'ları kuzeyde sınır ötesinde tutmayı başaran dirayetli bir kadın olduğunu göstermek için eserine aldığı, ancak konunun tarihsel boyutunu yeterince incelemediği anlaşılmaktadır. Bir diğer olasılık ise konuya ilişkin bilgileri bilerek Semiramis'e uyarlamış olmasıdır ki, bu durum yazar açısından yetersiz incelemenin ötesinde daha büyük bir olumsuzluktur. Ayrıca yazarın yararlandığı kaynaklar hakkında burada da herhangi bir bilgi vermemesi diğer bir sıkıntıdır.

Polyainos Semiramis'in çizdiği sınırlarla ilgili kısımda doğu, kuzey ve güney yönlerinden söz etmekte, ancak batı sınırına değinmemektedir. Yazar, onun doğuda bugünkü Ganj nehrinin bir kolu olan Khinamames nehrini sınır yaptığını belirtir. Söz konusu nehir günümüzde Ganj'in bir kolu olan Jumna (Yumna/Yamuna) olarak bilinmektedir (Blume–Fuchs 1855, 386 ve Borzsák 1976, 51). Bu bilgi kuşkusuz Semiramis'in düzenlediği iddia edilen ve Diodoros'un bahsettiği Hindistan seferine işaret etmektedir. Fakat daha önce değindiğimiz gibi Hindistan seferi konusunda antik yazarlar arasında bile ciddi görüş ayrılıkları mevcut olup, modern araştırmacılar da konuya çok şüpheyle bakmaktadır. Keza Assur'un bu denli uzaklara yayıldığına ilişkin Diodoros gibi yazarların verdiği bilgiler dışında hiçbir tarihsel veri bulunmamaktadır. Polyainos'un söz konusu Hindistan seferini kabul eden antik yazarlara dâhil olmasının dışında, bu anlatımda dikkatimizi özellikle çeken şey ise Semiramis'in Hindistan'da ilerlediği alan bakımından verdiği inanılması çok güç bilgidir. Zira bu konuda Diodoros ile aralarında çok önemli bir fark vardır. Diodoros'un anlatımında savaşın cereyan ettiği Indus nehri Hindistan'ın en batısındadır, Polyainos'un sözünü ettiği Khinamames (Jumna/Yumna/Yamuna) Nehri ise Indus'un oldukça doğusunda, Ganj Nehri'nin yakınında, yani Hindistan'ın oldukça iç kısımlarında yer almaktadır. Dolayısıyla Diodoros'un anlatımına göre Semiramis Indus civarında savaşmış ama geri çekilmek zorunda kalmış görünürken, Polyainos'a baktığımızda sanki Indus nehrini geçip Hindistan'ın içlerine kadar ilerlemiş ve neredeyse Ganj Nehri'ne kadar ulaşmış gibi görünmektedir (krş. Diod. I. 55, 2 vd.)<sup>45</sup>. Sonuç olarak Polyainos'un bu kısa anekdotta Semiramis'in Hindistan seferiyle ilgili bilgileri ya Diodoros dışındaki bir yazardan aktardığı ya da "bu cesur doğulu kadının" Ganj Nehri'ne kadar yaklaşmasının eserinde yaratacağı etkiyi hesaba katarak Diodoros'taki bilgileri bu yönde değiştirdiği düşünülebilir. Sözünü ettiğimiz doğu sınırının ardından güney sınırı ile ilgili olarak ise metinde tütsü ve mürler ülkesi olarak tarif edilen yer ise Polyainos'un açık bir topografya bilgisi vermemesine rağmen Sammu-ramat'a en yakın dönem olan

<sup>45</sup> Polyainos burada Semiramis'i Ganj'a kadar getirmektedir. Diodoros ise birinci kitabında Mısır kralı Osymandyas'tan söz ederken onun Ganj Nehri'ni de geçerek tüm Hindistan'ı zapt ettiğini bildirmektedir.





Salmanassar III zamanında Arap'lardan söz edilmeye başlanmasının yanı sıra Diodoros'un Ninus'la ilgili anlatımında da Assur ile Araplar arasındaki bazı ilişkilere değinilmesi bu konuda bir ipucu olarak değerlendirilebilir (Diod. II. 1; Oelsner 2000, 30, Kuhrt 2009 (II), 144).

Bundan sonra Polyainos, Semiramis'in ağzından daha önce hiçbir Assur'lunun deniz görmediğini, kendisinin ise dört tanesini gördüğünü aktarmaktadır (θάλασσαν πρότερον οὐδεὶς Ἀσσυρίων εἶδεν, ἐγὼ δὲ τέσσαρας). Ancak, Assur kralı I. Tiglat-pileser'in (M.Ö. 1114-1076) yayılma politikası çerçevesinde Assur'luların Van Gölü civarındaki Nairi bölgesine ve Akdeniz'e kadar seferler yaptıkları; ayrıca en başta değindiğimiz gibi Semiramis'in tarihsel boyuttaki karşılığı sayılan Sammu-ramat'tan kısa süre önce II. Assurnasirpal'in (M.Ö.884-859) Akdeniz kıyılarına ulaştığı, buradaki kentlerden haraç aldığı ve hatta bulunan bir yazıtta göre silahlarını Akdeniz'in sularında törenle yıkadığından övünçle bahsettiği bilinmektedir (Roaf 1996, 160; Oelsner 2000, 30). Dolayısıyla yazarın bu konuda verdiği bilginin yine hatalı olduğu ortadadır. Zira sadece yukarıdaki örnekler bile “daha önce hiçbir Assur'lunun deniz görmediği” şeklindeki ifadenin gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. En azından Assur'lular Akdeniz'in yanı sıra büyüklüğünden dolayı yerli halkın bugün bile “deniz” olarak adlandırdığı, Assur kaynaklarında da “Nairi memleketlerinin yukarı denizi” olarak geçen Van Gölü'nü ve “Nairi memleketlerinin aşağı denizi” olarak anılan Urmiye Gölü'nü görmüşlerdir (Sever 1987, 423, not 12). Polyainos'un anlatımının tartışmaya açık bir diğer yanı da Semiramis'in bizzat gördüğü öne sürülen “dört deniz” ile ilgilidir, zira yazar bunlarla ilgili olarak da net bir bilgi vermemektedir. Bu bağlamda akla ilk gelenler yukarıda da değindiğimiz gibi batıda Akdeniz, kuzeyde Van Gölü ve doğuda Urmiye Gölü'dür. Ancak Van Gölü'nün Semiramis tarafından görülmüş olma ihtimali zayıftır, zira onun tarihsel karşılığı sayılan Sammu-ramat'ın yaşadığı dönemde, Urartu devleti artık Van Gölü civarına hâkim durumdaydı (Schmökel 1955, 128; Wartke 1993, 40). Ancak ondan hemen önce kayınbabası III. Salmanassar'ın Aramu'ya karşı üstünlük sağladığını, dolayısıyla Sammu-ramat'ın yaşadığı döneme çok yakın bir zamanda Assur'un Van Gölü civarında boy göstermiş olduğunu da unutmamak gerekir (Wartke 1993, 38 vd.). Daha sonra değineceğimiz üzere, her ne kadar Ermeni tarihçi Moses'in aktardığı öyküde de Semiramis ile Van Gölü arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılsa da bu anlatımın tarihsel gerçeklerle bağdaşmadığı bilindiğinden bunu destekleyici bir ipucu olarak görmek mümkün değildir. Geriye Urmiye Gölü kalmaktadır ki bu da Van Gölü gibi deniz sayılabilecek kadar büyüktür. Daha önce de değindiğimiz üzere Sammu-ramat'ın M.Ö. 808-807 yıllarında Urmiye Gölü civarında oturan Mannaia'lılara karşı sefer düzenlediğine dair bazı bilgiler de bu olasılığı güçlendirmektedir. Elde bulunan bir başka olasılık ise Diodoros tarafından anlatılan Hindistan seferiyle paralel düşünüldüğünde Semiramis'in güneyde Basra körfezi ve Umman denizini görmüş olmasıdır. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi hem Hindistan seferi konusu tartışmalı olduğundan hem de bununla ilgili elimizde Diodoros'un anlatımları dışında tarihsel bir veri bulunmadığından bu da tahminden öteye gitmemektedir. Diğer yandan Polyainos'un anekdotta sözünü ettiği



“dört deniz” bize bir başka hususu çağrıştırmaktadır. Daha önce değindiğimiz üzere Sammuramat aslında III. Salmanassar’ın gelinidir. Bunun konu açısından önemi ise III. Salmanassar’ın “dört bir tarafın” efendisi unvanıyla anılmasıdır (Lenschau 1940, 1205; Köroğlu 2009, 182). Bu noktada Semiramis’in gördüğünü söylediği “dört denizle” Salmanassar III’ün egemen olduğu “dört bir taraf” arasındaki benzerlik göze çarpmakta ve bu açıdan baktığımızda yukarıda değindiğimiz Akdeniz, Van Gölü ve Urmiye Gölü’nden sonra Babil’in güneyindeki Basra Körfezi “dört deniz” ifadesine uygun düşmektedir. Kaldı ki Assur krallarının unvanları arasında da “yukarı denizden (Akdeniz) aşağı denize (Basra Körfezi) kadar olan bölgenin hâkimi” şeklinde bir ifadenin kullanıldığı da bilinmektedir (Köroğlu 2009, 182).

Bunun ardından Polyainos efsanevî kraliçenin bazı imar faaliyetlerine geçerek, öncelikle açtırdığı sulama kanallarından ve nehir yataklarını değiştirmesinden bahsetmektedir (Gera 1997, 80). Borzsák’ın haklı olarak belirttiği gibi Polyainos’un buradaki anlatımı Hellen-Roma edebiyatında tanrıların, tanrısal kahramanların niteliklerinin ve yaptıkları işlerin övülmesine (=aretalogoi) benzer bir durumu yansıtmaktadır. Zira Polyainos’a göre Semiramis nehirleri istediği yere akmaya “zorlamakta” (ποταμούς ἠνάγκασα ρεῖν, ὅπου βουλοίμην), böylelikle âdeta tanrılara özgü bir kudretle nehirlerin yönünü değiştirebilen kutsal bir figüre dönüştürülmektedir (Borzsák 1976, 61). Bu anlatım bize tanrı soylu Herakles’in Alpheios ve Peneios nehirlerinin yataklarını değiştirerek Elis kralı Augias’ın ahırlarını gübre yığınlarından temizlemesiyle ilgili *mythos*’u çağrıştırmaktadır. Belki de yazar Semiramis’in gücünü vurgulamak isterken böyle bir öyküden esinlenmiş ve ona tanrısal bir nitelik kazandırmak istemiştir. Hemen arkasından bereketsiz toprağı nehirlerle “yoğurup” ürün vermeyi “öğrettiğini” (γῆν ἄκαρπον ἐδίδαξα σπεῖρεσθαι) söyleyerek onu bir yandan da tarımla ilgili bir bereket tanrıçası mertebesine yükseltmektedir. Şayet bu anekdotta bir gerçeklik payı varsa, Semiramis’in sıradan insanların gücünü aşan bu tür tabiat koşullarını değiştirecek güce sahip olduğunu gördüğünde kendisini tanrılarla kıyaslaması şaşkıncı olmazdı. Nitekim Borzsák da onun durumuyla, batıda ve doğuda en uzak yerlere sütunlar ve sunaklar diken Herakles ve Dionysos’tan esinlenen Büyük İskender’in benzer davranışlar sergilemesi arasında bir paralellik kurmakta ve bunu tanrılara öykünmenin doğal bir sonucu olarak görmektedir (Borzsák 1976, 61). Polyainos’un anlatımında Semiramis büyük işler başaran dirayetli bir kadın olarak gösterilmekle beraber, aynı zamanda güç zehirlenmesinin etkisiyle kapıldığı *hybris* de vurgulanmaktadır. Zira Hellen inanışlarında doğa olaylarına müdahale gücü aslında tanrılara ait olup, Semiramis’in hükmettiğini söylediği nehirler ve toprak da bizzat önemli tanrısal varlıklarca temsil ediliyordu (nehir tanrıları ve Gaia). Bu şekilde Polyainos bilerek ya da bilmeyerek anlatıyı Assur inanışları açısından da abartılı bir boyuta taşımıştır. Zira Assur’da krallar her ne kadar tanrıların yeryüzündeki “temsilcisi” olarak kabul edilseler ve onların başrahibi sayılsalar da (Köroğlu 2009, 182), bu anekdotta daha da ileri gidilmekte ve Semiramis’e tanrısallık atfedilmektedir. Diğer yandan anlatımın daha en başında Semiramis’in bir kadın olmasına rağmen erkeklerden geri kalmadığını ve



büyük işler başardığını belirterek onun “kadınlığını” ön plana taşıyan Polyainos, aynı şekilde toprağa ürün vermeyi öğrettiğine dair sözleriyle de aslında yine bir kadın olarak sahip olduğu doğurganlık özelliğiyle üstü kapalı bir bağ kurmuş gibi görünmektedir. Borzsák bu bağlamda bir başka önemli hususa daha dikkat çekerek, Herodotos’un eserinin bir yerinde Kyros’un Gyndes nehrini tehdit etmesini ve onu üç yüz altmış kanala bölerek cezalandırmasını hatırlatmaktadır (Hdt. I. 189). Ancak ona göre burada hikâyelerde rastlanan türde çocuksu bir öfkeden veya tanrılara öykünmeden ziyade aslında bölgedeki tarım arazilerini sulamaya yönelik gerçek bir kanal sistemi söz konusu olup, bu kanallar günümüzde Diala’da halen kullanılabilir durumdadır (Borzsák 1976, 61). Ayrıca Herodotos’taki bir başka bölümde de Akes nehrinden bahsedilmekte, Borzsák bunun önceleri beş kola ayrılarak Khroasmia’lıların, Hyrkania’lıların, Parth’ların, Sarang’ların ve Thamanai’lıların topraklarını suladığını belirterek, bunların Perslerin boyunduruğuna girmesinden sonra durumun onlar için kötüleştiğini, çünkü kralın su bentleri inşa ettirdiğini ve bunların kullanılması için yüksek ücretler koyduğunu anlatmaktadır (Hdt. III. 117). Borzsák’ın bizim de katıldığımız görüşüne göre, İran’daki bu sulama sistemlerinin ilk olarak Akhaimenid’ler döneminde yapılmış olması “efsanevi” Semiramis’e ait olduğu düşünülen bölgedeki yapısal faaliyetlerin “tarihsel nitelikli” Sammu-ramat’tan daha sonraya ait olduğunu gösteren önemli ipuçları arasındadır.

Polyainos’un Semiramis hakkında verdiği son bilgiler ise onun aşılma duvarlar inşa etmesi, kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde ve dağbaşlarında yollar yaptırması gibi faaliyetleriyle ilgilidir. Daha önce değindiğimiz üzere başta Diodoros olmak üzere bazı antik kaynaklar Semiramis’in bu yöndeki çalışmalarına geniş bir biçimde yer vermişlerdir. Bu da onunla ilgili öykülerin daha sonraki dönemlerde canlı kalmasında önemli rol oynamıştır. Borzsák, Semiramis’in seferleri ve yaptığı işlerle ilgili anlatılan abartılı öykülere Herodotos’tan itibaren rastlandığını ve özellikle Knidos’lu Ktesias’tan sonra antik yazarların bölgedeki önemli yapılardan pek çoğunu Semiramis’e atfettiklerini vurgulamaktadır (Hdt. I. 184; Diod. II. 9 vd.; Borzsák 1976, 53-54). Söz gelimi Semiramis’in Babil’deki imar faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler veren Diodoros’un dışında yine önemli kaynaklardan biri olan Strabon, Ninus ve karısı Semiramis’in Asya’ya hükmettiklerini, Semiramis’in Babil’deki yapıtlarının dışında dünyanın bu kısmındaki neredeyse tüm ülkelerde daha pek çoğunun bulunduğunu; bentlerin, tahkimatlı duvarların, yeraltı geçitlerinin, sarnıçların, terasların, nehir ve göllere açılan kanalların, yol ve köprülerin hep onun eseri olduğunu belirtmektedir (Strab. XVI. 1. 2). Polyainos da, Berossos’un eleştirdiği Hellen yazarlardan farklı bir tutum izlememiş ve bu imar faaliyetlerinin aslını araştırmadan doğrudan Semiramis’e atfetmiştir. Gera, bu anekdotta kirkaliçeye ait faaliyetlerin Ktesias’ın *Persika*’sıyla örtüştüğünü, ayrıca onun Behistun yazıtı hakkında aktardığı ve Diodoros’ta özet halinde yer alan bilgilerin de Polyainos’un anlatımına temel teşkil etmiş olabileceğini düşünmektedir. Ancak Polyainos’un, Diodoros ve Ktesias ile mukayese edilemeyecek kadar az bilgi vermiş olması dikkat çekicidir. Bunun da sebebi muhtemelen Hindistan seferi ya da Sirak’lar ve Saka’lar konularında olduğu gibi burada da bir başka eserden alıntı yapmış olması veya eserini hızlıca tamamlayabilmek için edindiği bilgileri çok kısa bir şekilde özetlemesidir.



Valerius Maximus'da da Semiramis hakkında kısa bir bilgi bulunmakta olup, yazarın anlatımı aslında Pers kraliçesi Rhodogune'nin öyküsüyle uyuşmaktadır (Polyain. *strat.* VIII. 27 krş. Gera 1997, 155; Erten 2017, 30-54). Ona göre Semiramis Babil kentinin ayaklandığını duyduğu sırada saçlarını örmektedir ve bu haber üzerine kenti tekrar ele geçirinceye kadar bu uğraşını yarıda bırakır. Ayrıca yazar, intikamını almak için acele eder vaziyette gösteren Babil'deki ona ait bir heykelden de söz etmektedir (Val. Max. IX. 3 ext. 4). Burada ilginç olan şey tıpkı Polyainos gibi Valerius Maximus'un da çıkan bir ayaklanma nedeniyle Semiramis'in kişisel bakımını yarıda kesip savaşa gittiğini belirtmesidir. Ancak ikisi arasındaki en büyük fark şüphesiz Polyainos'un Sirak'lar isyanından söz etmesine karşılık Valerius Maximus'un Babil'deki bir ayaklanmayı sebep göstermesidir. Ayrıca Valerius Maximus, Semiramis'in kenti ele geçirinceye kadar saçlarını düzeltmediğini belirtmekte, ancak bu detay Polyainos'ta yer almamaktadır.

Son olarak Semiramis'e dair değinmek istediğimiz diğer bir ilginç hikâye ise M.Ö. 9.-7. y.y.'lar arasında Doğu Anadolu'da hüküm sürmüş olan Urartu krallığıyla bağlantılıdır. Bilindiği gibi Urartu kralı Minua (yıkış. M.Ö. 810-786) Van'ın (Tuşpa) 50 km. güneyindeki Gürpınar (Havasar) Ovası'ndan Urartu başkentinin bulunduğu Van Ovası'na tatlı su getiren meşhur bir sulama kanalı ile ayrıca kızı (veya karısı) Tariria için yapay teraslar üzerinde asma bahçeleri yaptırmıştır (Belli 1997, 16; Sevin 2003, 206; detaylı bilgi için ayrıca bkz. Erdoğan 2017, 11-24)<sup>46</sup>. Ancak konumuz açısından asıl ilgi çekici olan gerçekte Urartu kralı Minua'ya ait bu sulama kanalının halk arasında bugün bile efsaneleşmiş bir biçimde "Şamram (Semiramis) kanalı" olarak anılmasıdır (Kornemann 1979, 44; Belli 1997, 11). Semiramis ile ilgili bu öyküye dair bilgiler olasılıkla Kephalion ile Abydenos'ta yer almakla beraber, en detaylı şekilde ise Arkhangelos ve özellikle M.S. 5. y.y.'da yaşamış Ermeni tarihçi Khorene'li Moses tarafından verilmektedir (Lenschau 1940, 1209, 46-51; Rollinger 2010, 385). Bu hikâyeye göre, yakışıklılığıyla nam salmış Armenia kralı Ara'ya âşık olan "şehvet düşkünü ve utanmaz" Şamiram (Semiramis), kocası Ninos'un ölümünden sonra Ara'yla evlenmek için defalarca elçiler ve armağanlar gönderir. Ancak Ara isteklerine kulak vermez ve Şamiram bir orduyla onun üzerine yürür. Umutsuzca âşık olduğu Ara, Ararat ovasında gerçekleşen bir savaşta ölür. Bundan sonra Şamiram Armenia'da bir saray yaptırıp buraya çekilir ve yönetimi Zoroaster adlı birine bırakır (Lenschau 1940, 1209, 56 vd.; Frahm 2001, 378)<sup>47</sup>. Şamiram birçok yeri gezip dolaştıktan sonra acı bir göle gelir (Van Gölü) ve bunun kıyısındaki dağı görür... Kayalığın güneyinde ve doğusunda geniş bir vadi uzanmaktadır; vadide dağlardan derelerle gelen ve kaynaklardan fışkıran bolca içme suyu vardır. Erkek düşkünü Şamiram her şeyi iyice kontrol ettikten sonra Assur'dan ve diğer boyun eğdirilen ülkelerden çekirge sürüsü gibi on iki bin işçi ile altı bin taş, ağaç, bakır ve demir ustasının getirilmesini emreder. Birkaç yıl içinde bronz kapılı ve oldukça sağlam duvarlarla çevrili muazzam bir inşaatı tamamlar. Şamiram kentte çeşitli renkte taşlardan iki-üç katlı, bazı kısımları balkonlu birçok güzel bina

<sup>46</sup> Edremit İlçesi/Kadem Bastı mevki.

<sup>47</sup> Bu kişinin sonradan Semiramis'e isyan ettiği ve Semiramis'in Armenia'ya kaçmak zorunda kaldığı ve orada oğlu Ninyas tarafından öldürüldüğüne dair bazı bilgiler de mevcuttur.



yaptırır. Kentteki park ve bahçelerin sulanması amacıyla nehirden bir kol getirtir. Nehrin diğer kısmını da kentin yakınlarında bulunan arazilerin sulanması için gölün sol ve sağ kıyısına yönlendirir. Kentin doğu, kuzey ve güney yanlarını birçok yapının yanı sıra meyve bahçeleri ve gölge veren ağaçlarla dolu koruluklar, üzüm bağları ve teraslı bahçelerle süsleyerek buralara pek çok insan yerleştirir. Kayalık kısmın üzerinde bulunan kentte yapılan bütün bu olağanüstü işler birçok kimsenin hayal ve tarif bile edemeyeceği kadar güzeldir. Ayrıca kimsenin tırmanamayacağı tepeyi duvarlarla çevirdikten sonra orada esrarengiz ve insana korku veren bir saray yaptırır, öyle ki içeride neler olup bittiğini kimseden öğrenmek mümkün değildir. Kalenin doğu kesiminde demirin bile iz bırakamayacağı kadar sert olan yüzeyde yatak odalarından ve uzun odalardan oluşan çeşitli yapıları kayalara oydu. Kalemle balmumu üzerine yazar gibi kaya duvarının tüm yüzeyine çok sayıda yazı işaretleri kazıtır. Bu kayanın görünümü bile bakanları şaşkına çevirmektedir (Belli 1997, 19).

İlk başlarda belirttiğimiz gibi, bu hikâyede sözü edilen Şamiram (Semiramis) şayet Assur kralı V. Şamşi Adad'ın karısı Sammu-ramat ise onun hüküm sürdüğü dönem aynı zamanda Urartu kralı Minua'nın meşhur sulama kanalını yaptırdığı yıllara denk gelmektedir. Belli'ye göre kral Minua bu kanalı babası İşpuini ve oğlu İnışpua ile ortak hükümdarlık döneminde değil tek başına hüküm sürdüğü M.Ö. 810 yılından sonra yaptırmış olmalıdır, çünkü bıraktığı yazıtlarda kanal inşaatını sadece kendisinin yaptırdığını belirtmektedir. Diğer yandan Belli, kimileri tarafından Semiramis'in yaptırdığına inanılan (Belli 1997, 19; Kytzler 1997, 148; Moorman–Uitterhoeve 1995, 632; Gera 1997, 65, not 6; Rollinger 2010, 386)<sup>48</sup> ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan “Babil’in asma bahçeleri” ile Minua'nın kızı (veya karısı) Tariria için yaptırdığı asma bahçeleri arasında bir bağ olup olmadığı konusunun belirsiz olduğunu öne sürmekte, ayrıca Urartu halkının kendi krallarının kahramanlığını ve olağanüstü imar faaliyetlerini efsaneleştirme çabası içine girerken dul Assur kraliçesi Sammu-ramat'ın asma bahçeleriyle Minua'nın asma bahçelerini özdeşleştirmiş olabileceğini düşünmektedir. Keza halkın Minua ile Semiramis arasında efsanevî bir aşk öyküsü de yaratabileceğini, çünkü Kadem Bastı mevkiindeki eşsiz nitelikli asma bahçelerinin ancak böyle bir aşkla yapılabileceğine inanmış olduklarını ileri sürmekte ve Urartu devletinin yıkılmasından sonra bu ölümsüz aşk öyküsünün Doğu Anadolu bölgesinde kuşaktan kuşağa aktarıldığını belirtmektedir (Belli 1997, 20-21). Ancak bu bölgede bulunan bir yazıt kral Minua'nın söz konusu asma bahçelerini kızı (veya karısı) Tariria için yaptırdığını belgelediğinden, Urartu halkının bu bahçeleri Semiramis ve Minua arasındaki bir aşk öyküsüyle bağdaştırmış olması zayıf bir olasılıktır, zira yazıt söz konusu bahçelerin Minua'nın kızına (veya karısına) ait olduğunun duyurulması için diktirilmiş olmalıdır (Belli

<sup>48</sup> Daha önce değindiğimiz gibi Berossos ve Diodoros bu asma bahçelerinin Semiramis'e ait olmadığını açıkça belirtmektedirler. Kytzler de henüz antik dönemde bile söz konusu asma bahçelerinin Semiramis tarafından değil, aslında II. Nebukadnezar tarafından (M.Ö. 604-562) Med kökenli karısı Amylia için yaptırıldığını kabul edildiğini belirtmektedir. Buna karşılık Moorman–Uitterhoeve, Strabon'un bu asma bahçelerini Semiramis'e atfettiğini vurgulamaktadır. Hyginus da dünyanın yedi harikasından “birinin” onun tarafından yapıldığını belirtmektedir.



1997, 16). Şayet bu bahçeler böyle bir aşk öyküsüyle ilişkili olsaydı Minua'nın yazıtta bunları kızı (veya karısı) değil Semiramis için yaptırdığını belirtmesi daha anlamlı olurdu. Ayrıca bir efsane halinde günümüze kadar ulaşan kraliçe Semiramis ile Urartu kralı Minua arasındaki böyle bir duygusal yakınlaşma tarihî kayıtlarda da bilinmemektedir. Keza söz konusu dönemde Assur ve Urartu'nun birbirlerinin amansız düşmanı olmaları bir yana Tariria'nın Minua'nın karısı olma ihtimali de bu olasılığı zayıflatmaktadır. Nitekim Sammu-ramat'ın kayınpederi III. Salmanassar'ın Urartu'larla çarpışmalar yaptığı ve Aramu'ya büyük zarar verdiği de bilinmektedir (Kornemann 1979, 37, 41, not 14; Wartke 1993, 38-40). Ondan sonra başa geçen V. Şamşi-Adad'ın (M.Ö.823-811) ölümünden sonra ise bu iki devletin birbirlerine karşı amansız bir mücadele yürüttüğü bu dönemde Sammu-ramat bir kadın olarak Assur'un kaderini elinde tutan kişi olmuştur. Ancak onun sözünün geçtiği bu yılların aynı zamanda Urartu kralı Minua'nın yönetimde olduğu ve Urartu devletinin gücünün doruğuna ulaştığı bir döneme rastlaması konu açısından yine de dikkat çekicidir. Öyle ki bu dönemle beraber bölgede siyasal anlamdaki liderlik rolü Assur'dan Urartu'ya geçmiş ve Urartu krallığı bir süreliğine Ön Asya'nın en güçlü devleti olmuştur (Wartke 1993, 40). Dolayısıyla Assur'un kısmen zayıfladığı, buna karşılık Urartu'nun güçlendiği bu dönem, dirayetli Urartu kralı Minua ile Assur'un başındaki "dul" kraliçe Sammu-ramat arasında Belli'nin de belirttiği türden bir aşk hikâyesinin yaratılması açısından uygun bir siyasal iklim gibi görünmektedir (Belli 1997, 20).

Böylece Moses'in anlatımları ışığında M.S. 5. y.y.'a gelindiğinde yani Urartu'ların tarih sahnesinden çekilmesinden çok sonraları bile Semiramis efsanesinin canlılığını koruduğu, bununla beraber oldukça değişime uğradığı görülmektedir. Nitekim Moses, Urartu'lara başkentlik yapan günümüzdeki Van kalesinin (Tuşpa) bile Semiramis tarafından yaptırıldığını ileri sürmekte, ancak burasının Urartu kralı I. Sarduri (M.Ö. 840-830) tarafından inşa edildiği bilinmektedir (Wartke 1993, 40). Ayrıca Moses, mevcut yazıtlar ışığında Minua tarafından yaptırıldıkları kesin olan teraslı bahçeleri ve sulama kanalını da Semiramis'in yaptırdığını iddia ederek yine hatalı bir bilgi vermektedir (detaylar için bkz. Belli 1997, 21-22). Ancak günümüzde bile Minua sulama kanalı bölge halkı arasında halen "Şamram kanalı" olarak anılmaktadır. Nitekim 1946 yılına kadar yapılan haritalarda da "Semiramis kanalı" olarak gösterilmiştir. Böylece efsanelere konu olan bu ismin aradan geçen bunca zamana rağmen günümüzde bile bir biçimde yaşamaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Lenschau, Assur kraliçesinin onların amansız düşmanı olan Urartu'lara ait yapıların (Kornemann 1979, 44) yaratıcısı gibi gösterilmesini Urartu devletinin M.Ö. 7. y.y.'ın sonlarında yıkılmasından sonra göç yoluyla bölgeye gelen yeni yerleşimcilerin kulaktan dolma bilgilerle hikâyeyi değiştirmiş olmalarıyla açıklamakta ve efsanenin bu şeklinin M.Ö. 8. y.y. sonu ile 7. y.y. başlarında oluştuğunu, ayrıca Assur'un çöküşünün de bu anlatımların yayılmasını kolaylaştırdığını öne sürmektedir (Lenschau 1940, 1211, 21-30. Assur'un çöküş dönemi için bkz. İplikçioğlu 1994, 54-55). Anlaşıldığı kadarıyla M.Ö.8.-7. y.y. civarında ortaya çıkan Semiramis efsanesi M.Ö. 4. y.y.'ın başlarında Ktesias'ın anlatımlarına esin kaynağı olmuş, o da diğer antik yazarlar üzerinde büyük etki yaratmıştır. Diğer yandan araştırmacılara göre Semiramis'in Babil'i



kurması gibi (Gera 1997, 65) bazı başka konuların da Ktesias'ın icadı olduğu düşünülmekte, ayrıca Ninos ve Semiramis'in seferleri arasındaki ilginç paralellige dikkat çekilerek Hindistan seferinin de Ktesias'ın anlatımına dayandığı belirtilmektedir (Lenschau 1940, 1211, 36-41). Ktesias'ın yazdıkları daha sonraki dönemlere öylesine etki etmiştir ki, onun hayal ürünü olan Semiramis'in Babil'i kurması ve pek çok yapı inşa ettirmesine dair anlatımları nedeniyle, Anadolu'nun doğusundan İran'a kadar kimin yaptırdığı belli olmayan pek çok yapının Semiramis'e ait gösterilmesi Strabon'un yaşadığı dönemde sık rastlanan bir durum olmuştur (Strab. XI. 14. 8, XII. 2. 7 ve özellikle XVI. 1. 2 krş. Lenschau 1940, 1211-1212). M.S. 5. y.y.'a gelindiğinde de Ermeni tarihçi Moses öykünün kahramanlarını ve içeriğini değiştirmiştir. Moses belki de pek çok yapıyı ona ait gösteren yaygın görüşten etkilenerek Urartu'lara ait olan Van bölgesindeki anıtsal yapıları Semiramis'in yaptırdığına gerçekten inanmış yahut daha akla yakın olanı öyküyü ilginç kılmak için kurgulamış olmalıdır.

Semiramis ile ilgili bütün bu öykülerin içinde şüphesiz bazı genel nitelikli tarihsel gerçeklikler de vardır. Söz gelimi oğlunun yerine kraliçenin bir süre naiplik etmesi, Med'lere düzenlenen seferler, anayurdu Babil'e karşı duyduğu özel ilgi bunlara örnek gösterilebilir (Lenschau 1940, 1210, 14-18; Kornemann 1979, 40). Buna karşılık hikâyenin mitolojik-masalsı yönünün ise daha ağır bastığı açıktır. Özellikle Semiramis'in annesi Derketo'nun bir tanrıça olduğuna inanılması ve onun tarafından terk edildikten sonra yaşadığı mucizevi olaylar hikâyenin mitolojik temelini oluşturmaktadır. Aynı şekilde Semiramis'in sevgililerini ortadan kaldırmasıyla ilgili anlatım da (Diod. II. 13, 4. Ayrıca bkz. Gera 1997, 65, not 5) Gılgamış destanında sevdiklerine yaptığı türlü türlü kötülüklerden bahsedilen savaş ve aşk tanrıçası İştar'ı çağrıştırmaktadır. Kornemann'a göre Semiramis'in bu şekilde davranması aynı zamanda "tehlikeli kadın" düşüncesinin de bir yansımasıdır (Kornemann 1979, 43, not 21). Ayrıca terk edildiği zaman "güvercinlerin" ona yardım etmesi ve ölümünden sonra halk arasında bir güvercin şeklinde tasavvur edilip kutsallaştırılması da yine İştar'ı hatırlatmaktadır, zira onun da kutsal hayvanı güvercindir. Bunlara ilave olarak Akkad dilinde güvercin için kullanılan *summatu* kelimesinin de Sammu-ramat (Semiramis) adıyla benzeştiği düşünülmektedir (Lenschau 1940, 1210; Frahm 2001, 378). Anlaşılacağı üzere Semiramis'in bazı özellikleri İştar'ınkilerle örtüşmekte olup, bu vesileyle öyküye ayrıca erotik detaylar da ilave edilmiş ve çeşitli anlatıların iç içe geçmesiyle hikâye mitolojik bir görünüme bürünmüştür. Semiramis efsanesi bu haliyle Ön Asya'da kendine geniş bir yayılım alanı bulmuş ve Pers krallığının ilk zamanlarında İran'da da halk arasında kabul görmüştür (Lenschau 1940, 1210, 63-67; Kornemann 1979, 42-43, not 19).

Diğer yandan, Semiramis öyküsünün Assur'lular tarafından yaratılmış olamayacağı, zira Assur'luların Sammu-ramat'tan çok önceki dönemlerde Assur devletinin durumu hakkında şüphesiz belirli bir bilgi birikimi olduğu, bu nedenle onu Ninos'la beraber Assur'un kurucusu olarak görmelerinin akla uygun düşmediği kabul edilmektedir (Lenschau 1940, 1210, 47-52; Schmökel 1965, 108 vd.; Oelsner 2000, 29-30)<sup>49</sup>. Buna karşılık, hikâyenin

<sup>49</sup> Gerçekten de Assur devleti Semiramis'ten çok önceleri de bölgede önemli bir güç olmuştur.



ortaya çıkmasında ilk defa Sammu-ramat döneminde Assur'lularla temasa geçmiş bazı toplulukların payının olduğu ve bunların arasında Sammu-ramat döneminde de seferler düzenlenen Med'lerin en başta geldiği ileri sürülmektedir. Gerçekten de Med'ler kendilerine saldırılar düzenleyen hükümdarın bir kadın olduğunu gördüklerinde onu Assur devletinin kurucusu zannetmiş olabilirlerdi (Lenschau 1940, 1210, 52 vd. vd. krş. Frahm 2001, 378)<sup>50</sup>. Borzsák da benzer şekilde Mezopotamya krallarının Zagros'un dağlık bölgelerine düzenledikleri seferler nedeniyle Med'lere ait bazı yerel hikâyelerin Semiramis figüründe toplanmış olabileceğini düşünmektedir (Borzsák 1976, 62). Bazı araştırmacılar da, Diodoros'ta Semiramis'in Med kıyafeti içinde gösterilmesini öykünün Med kökenli oluşuna işaret eden bir ipucu olarak görmektedirler. Nitekim Kornemann Semiramis'in kadınla erkeği birbirinden ayırmayı olanaksız kılan bu kıyafeti seferler sırasında kullanmasının ve kullanışlı olması nedeniyle bunun sonradan Med'ler ve Persler tarafından kabul görmesinin (Diod. II. 6, 6) öykünün arka planında Med'leri işaret ettiğini belirtmekte, zira böyle bir kadını karşılarında gördüklerinde, aslında kuzey ülkelerinde yaygın olarak kullanılan bu pantolon türü kıyafetin mucidinin Semiramis olduğunu düşünmüş olabileceklerini, Hellen'lerin de bu nedenle sonradan aynı fikre kapıldıklarını vurgulamaktadır (Kornemann 1979, 43, not 22). Bazı araştırmacılar ise Ktesias tarafından nakledilen bu anekdotun yalnızca Hellenlerin az bilgi sahibi oldukları Med kıyafetlerini açıklamaya yönelik bir detay olduğunu düşünmektedirler (Lenschau 1940, 1211, 6-12 krş. Gera 1997, 75).

Diğer yandan oğlu III. Adad-nirari'den sonra tahta çıkan üç kral döneminde bazı sorunlar yaşansa da, Assur kraliçesi Sammu-ramat'ın çok köklü bir kültürel birikime sahip olan ana vatani Babil'den her bakımdan yararlanarak ikinci vatani Assur'un güçlenmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Nitekim ondan kısa süre sonra başa geçen III. Tiglat-pileser'in yönetimi sırasında (M.Ö. 744-727) Assur'da tekrar bir yükseliş dönemi yaşanmasını onun olumlu etkisiyle ilişkilendiren görüşler mevcuttur (dönemin genel durumu için bkz. Kornemann 1979, 45-46; Sever 1987, 426; Wartke 1993, 44-45; Roaf 1996, 176 vd.; Kuhrt 2009 (II), 154-155). Elit kadınların (saray kadınları) saygınlığı bir yana bırakılırsa, halk kadınlarının kamusal yaşamda yer alamadıkları ve aile hayatında tümüyle kocalarının himayesinde yaşadıkları, kısacası sert bir ataerkil toplum yapısının hüküm sürdüğü Assur'da Sammu-ramat'ın kadın vasfıyla yönetimde söz sahibi olması, ayrıca sergilediği dirayet ve başarılarla uyandırdığı "şaşkınlık ve hayranlık" hisleri gerek kendi halkı gerekse o dönemde Assur'la temasa geçmiş topluluklar üzerinde büyük bir yankı yaratmış ve zaman içinde Assur-Babil kraliçelerine dair bazı halk söylencelerinin onun ismi etrafında toplanıp garip ve masalsi hikâyelerle yoğrulmasıyla Semiramis adlı bir karakter ortaya çıkmış olmalıdır.

<sup>50</sup> Daha sonradan aralarında Semiramis'in oğlu Adad-nirari III'ün de bulunduğu Assur krallarının sıkça Med'lerle savaştığı bilinmektedir. Ancak Lenschau ve Frahm'ın öykünün yaratıcılarının bu sebeple Med'ler olması gerektiği şeklindeki yorumlarına ihtiyatla yaklaşılması gerekir; zira bu görüş doğru kabul edilirse, o takdirde aslında Lenschau'un da belirttiği gibi Semiramis'ten önce önemli bir güce sahip olan Assur'lular hakkında bu defa Med'lerin fazla bir bilgiye sahip olmadıklarını kabul etmek gerekecektir.





*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

Semiramis, kimi zaman Assur ve Ninive kentini kuran efsanevî kral Ninos'un karısı olarak ve yarı mitolojik bir görünümle yansıtılırken, bazen çok tartışmalı veya inanılması güç bilgilerin aktarıldığı, kimi zaman da Assur tarihine dair bazı gerçek kesitlerin yer yer izlenebildiği öykülerin başkahramanı haline getirilerek (Kornemann 1979, 40-42) İran, Doğu Anadolu ve Armenia'nın yanı sıra Mısır'ı ve hatta söz konusu coğrafyadan oldukça uzakta olan Hellen'leri bile etkilemiştir. Sammu-ramat'ın aslen Babil kökenli oluşu da muhtemelen Semiramis'in kimi antik yazarlarca Babil'in kurucusu olarak görülmesine ve bu kentteki görkemli yapıları onun yaptırdığına dair anlatımların daha kolay kabul edilmesine yol açmıştır. Megasthenes'in onun Hindistan seferinden şüphe duyması, Diodoros ve Berossos'un Babil'in asma bahçelerinin Semiramis'e ait olmadığını belirtmeleri ve yine Berossos'un Babil'in onun tarafından kurulduğunu düşünen Hellen yazarları eleştirmesi örneklerinde olduğu gibi antik dönemde bile onun hakkındaki bilgilere şüpheyle yaklaşıldığı anlaşılmaktadır (Lenschau 1940, 1210, 8; Borzsák 1976, 54; Gera 1997, 66, not 9; Rollinger 2010, 385). Semiramis kendisiyle ilgili bu anlatımlarda kimi zaman güç ve iktidar peşinde koşan, hileyle tahta geçen bir *hetaira*, sevgililerini öldürten, şöhret ve şehvet düşkünü acımasız bir "karadul"; kimi zaman normal bir eş ve anne; kimi zaman da büyük yapılar inşa eden, kentler kuran, devlet yöneten, savaşçı, gözü pek, dirayetli, hatta mucizelere konu olan, tanrı soylu ve ölürken gökyüzüne yükselip tanrıların arasına karıştığına inanılan kutsal bir kadın gibi çok farklı ve birbirinin tam aksi görünümle karşımıza çıkmaktadır (Gera 1997, 65, not 6). Semiramis öylesine güçlü, baskın ve şaşırtıcı bir kadındır ve maceralarında üstlendiği roller öylesine çeşitlidir ki, Diodoros'un söylediği gibi (Diod. II. 4, 1)<sup>51</sup> tanıdığımız bütün kadınların içinde "en dikkate değer olanı" değilse de antik dönemde isimleriyle nam salmış pek çok kadını gölgede bıraktığı bir gerçektir (Moorman-Uitterhoeve 1995, 633-634; Gera 1997, 66, not 7; Eilers 1971; Pettinato 1988)<sup>52</sup>.

<sup>51</sup> ἐπει δὲ μετὰ τὴν κτίσιν ταύτην ὁ Νίνος ἐστρεψεσεν ἐπὶ τὴν Βακτριανήν, ἐν ἣ Σειράμιον ἔγημετὴν ἐπιφανεστάτην ἀπασῶν τῶν γυναικῶν ὧν παρειλήφαμεν.

<sup>52</sup> Nitekim Atossa, Nitokris ve Rhodogune gibi dikkat çeken kadınların çoğu zaman Semiramis'le karıştırıldığı ve aslında bunların Assur kraliçesinin çeşitli yansımaları oldukları kabul edilmektedir. Semiramis'e dair anlatılar sonraları doğu-batı edebiyatında, tiyatro ve opera oyunlarının yanı sıra görsel sanatlardada çok renkli biçimlere bürünerek yaşamaya devam etmiştir



## KAYNAKÇA

### Antik Literatür

Ael. *var. histor* (=Aelianus, *Varia Historia*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Aeliani *Varia Historia*. Heraclidis Pontici et Nicolai Damasceni. *Quae Supersunt, Ad Optimarum Librorum Fidem*. Editionis Stereotypae C. Tauchnitianae, Sumptibus Ottonis Holtze, Lipsiae, 1866.

Anon. *de mulierib.* (=Anonymous *de Mulieribus*).

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

D. Gera, *Warrior Women. The Anonymous Tractatus de Mulieribus*. New York, Köln, 1997.

K. Brodersen, "Mannhafte Frauen bei Polyainos und beim Anonymus de *Mulieribus*", şurada: *Polyainos: Neue Studien/Polyaenus: New Studies*, ed. K. Brodersen, Berlin, 2010, 149-159.

E. Erten, "Anonymous *Tractatus de Mulieribus Claris in Bello/Savaş Konularında Zeki ve Cesur Kadınlar*", şurada: *Libri 2*, 2016, 96-106.

Arrian. *anab.* (= Arrianos, *Anabasis*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Arrianos. *İskender'in Anabasis'i II*. Çev. H. Örs, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949.

Arrian. *Anabasis Alexandri (Books V-VII)*. With an English translation by E. I. Robson, *The Loeb Classical Library*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd., 1958.

Berosos  
Kullanılan Metin ve Çeviriler:  
FGrHist 680 F1-14.

Diod.  
(=Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*).  
Kullanılan Metin ve Çeviriler:



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

Diodorus of Sicily. With an English translation by C. H. Oldfather, vol. I-IV; C.H. Sherman, vol. VII; C.B. Welles, vol. VIII; R.M. Geer, vol. IX-X; F.R. Walton, vol. XI-XII, The Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd., 1933-2004.

Diodoros. Griechische Weltgeschichte, Buch I-IX. Erster Teil. Übersetzt von G. Wirth–O. Veh, eingeleitet und kommentiert von Th. Nothers, Anton Hiersmann, Stuttgart, 1992.

Hdt. (=Herodotos)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Herodotus. Translated by A. D. Godley, The Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd., 1966.

Herodot Tarihi. Çev. M. Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.

Iust.

(=Iustinus)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Iustinus. Philippische Geschichte. Übersetzt von Chr. Schwarz, Stuttgart, 1858.

Ktesias

(=Ktesias, *Persika*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Ctesias' History of Persia. Tales of the Orient. L. Llewellyn-Jones – J. Robson, London and New York, 2010.

Nik. Dam.

(=Damaskoslu Nikolaos)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

FGrHist 90 F1.

Plut. *mor.*

(=Plutarkhos, *Moralia*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler:

Plutarch's *Moralia*. With an English translation by E. L. Minar–F.H. Sandbach–W.C. Helmbold, The Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd., 1961.



- Polyain. (=Polyainos, *Strategemata*).  
Kullanılan Metin ve Çeviriler:  
Polyän's Kriegslisten. Übersetzt von W.H. Blume–C. Fuchs, Stuttgart, 1855.
- Polyaenus. *Stratagems of War* Vol. 1-2. Edited and translated by P. Krentz– E.L. Wheeler, Chicago, Illinois, 1994.
- Strab. (=Strabon)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler:  
The Geography of Strabo. Translated by W. Falconer–H. C. Hamilton, London, George Bell&Sons. 1903-1906.
- Val. Max. (=Valerius Maximus)  
Kullanılan Metin ve Çeviriler:  
Memorable Doings and Sayings. Books 6-9. Edited and Translated by D. R. Shackleton Bailey, The Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd., 2000.

### **Modern Literatür ve Kısaltmalar**

- Belli 1997 O. Belli, Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları / Urartian Irrigation Canals in Eastern Anatolia, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997.
- Bichler–Rollinger 2005 R. Bichler–R. Rollinger, “Die Hängenden Gärten zu Ninive: die Lösung eines Rätsels?”, Fs. M. Schretter (=AOAT 325), 2005, 153-217.
- Blume–Fuchs 1855 W.H. Blume–C. Fuchs, Polyän's Kriegslisten. Stuttgart, 1855.
- Borzsák 1976 I. Borzsák, “Semiramis in Zentralasien”, Acta Antiqua. Academiae Scientiarum Hungaricae 24, 1976, 51-62.
- Braun 1938 M. Braun, History and Romance in Graeco-Oriental Literature, Oxford, 1938.
- Bredow 2001 I.v. Bredow, “Sirakoi”, DNP 11, 2001, 592.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

- Brodersen 1992 K. Brodersen, Reiseführer zu den sieben Weltwundern: Philon von Byzans und andere antike Texte, 1992.
- Brodersen 2010 K. Brodersen, “Mannhafte Frauen bei Polyainos und beim Anonymus *de mulieribus*”, şurada: ed. K. Brodersen, Polyainos. Neue Studien/Polyaenus. Berlin, 2010, 149-159.
- Busolt 1904 G. Busolt, Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia, Band 3, Teil 2, Gotha, 1904.
- DNP Der NeuePauly. Enzyklopädie der Antike, 1996-.
- Duncker 1852 M. Duncker, Geschichte des Altertums, Erster Band, Verlag von Duncker und Humblot, Berlin, 1852.
- Durmuş 1993 İ. Durmuş, İskitler (Sakalar), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 141, Seri 3, Sayı: B-8, Ankara, 1993.
- Durmuş 2008 İ. Durmuş, İskitler (Sakalar), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008.
- Eilers 1971 W. Eilers, Semiramis: Entstehung und Nachhall einer altorientalischen Sage, Österr. Akademie der Wissenschaften, phil. hist. Klasse, Sitzungsberichte 274, Bd. 2, Wien 1971.
- Erdoğan 2017 S. Erdoğan, “Minua/Şamram) Kanalı ve Tariria Bahçesi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 36, 2017, 11-24.
- Erten 2016a E. Erten, “Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris”, Mediterranean Journal of Humanities/Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi 6/2, 2016, 237-263.
- Erten 2016b E. Erten, “Anonymous Tractatus de Mulieribus Claris in Bello/Savaş Konularında Zeki ve Cesur Kadınlar”, çev. E. Erten, şurada: Libri 2, 2016, 96-106.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/I: 45-95

- Erten 2017 E. Erten, “Antik Yazarlarda Savaşçı Bir Pers Kadını: Rhodogune”, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi 15, 2017, 30-54.
- FGrHist Die Fragmente der griechischen Historiker, ed. F. Jacoby, Berlin-Leiden, 1955-1969.
- Florioti 2015 H.H.D. Florioti, Çivi Yazılı Metinler ve Arkeolojik Kaynaklar Işığında Asur İmparatorluk Dönemi Kraliçeleri/Assyrian Queens of The Imperial Period in the Light of the Cuneiform Texts and the Archaeological Sources, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Frahm 2000 E. Frahm, “Ninos”, DNP 8, 2000, 951-952.
- Frahm 2001 E. Frahm, “Semiramis”, DNP 11, 2001, 377-378.
- Fusillo–Galli 2000 M. Fusillo –L. Galli, “Ninos-Roman”, DNP 8, 2000, 952-953.
- Gera 1997 D. Gera, Warrior Women. The Anonymous Tractatus De Mulieribus, New York, Köln, 1997.
- Hauser 1997 S. Hauser, “Assur”, DNP 2, 1997, 113-114.
- İplikçioğlu 1994 B. İplikçioğlu, Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Konyar 2008 E. Konyar, “MÖ I. Binyılda Maraş: Gurgum Krallığı”, Türk Tarih Kurumu Toplumsal Tarih Dergisi 180, 2008, 60-66.
- Köroğlu 2009 K. Köroğlu, Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kornemann 1979 E. Kornemann, Grosse Frauen des Altertums: im Rahmen zwei tausend-jährigen Weltgeschehens, 34.-43. Tsd., Verlag Schibli-Doppler, Birsfelden-Basel, 1979.
- KP Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike 1-5, 1979.



- Krentz–Wheeler  
1994 P. Krentz–E.L. Wheeler, Polyænus. Stratagems of War, Vol. 1-2, Chicago, Illinois, 1994.
- Kretschmer 1927 K. Kretschmer, “Sirakes”, RE 3. A.1, 1927, 283-285.
- Kroh 1972 P. Kroh, Lexikon der AntikenAutoren, AlfredKrönerVerlag, Stuttgart, 1972.
- Kuhrt 2009 A. Kuhrt, Eskiçağ’da Yakındoğu I-II (M.Ö. 3000-330), (çev. D. Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sertifika No: 11213, İstanbul, 2009.
- Kytzler 1997 B. Kytzler, Frauen der Antike. Kleines Lexikon antiker Frauen von Aspasia bis Zenobia, Erste Auflage Insel Verlag Frankfurt am Main und Leipzig, 1997.
- Lehmann–Haupt  
1965 F. Lehmann-Haupt, “Semiramis”, in: Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie 4, ed. W.H. Roscher, 1965, 678-702.
- Lenschau 1940 Th. Lenschau, “Semiramis”, RE Suppl. 7, 1940, 1204-1212.
- Llewellyn-Jones  
– Robson 2010 L. Llewellyn-Jones–J. Robson, Ctesias’ History of Persia. Tales of the Orient, London and New York, 2010.
- Melber 1885 J. Melber, Über die Quellen und den Wert der Strategemensammlung Polyäns. Ein Beitrag zur Griechischen Historiographie, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig, 1885.
- Memiş 2005 E. Memiş, İskitlerin Tarihi, Çizgi Kitabevi Yayınları: 122, Tarih: 19, Konya, 2005.
- Moorman–  
Uitterhoeve 1995 E.M. Moormann-W. Uitterhoeve, Lexikon der Antiken Gestalten. Mit Ihrem Fortleben in Kunst, Dichtung und Musik, (Übers. von M. Pütz), Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1995.



*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

- Nissen 2000 H.J. Nissen, “Mesopotamien” (I-II), DNP 8, 2000, 17-26.
- Oelsner 2000 J. Oelsner, “Mesopotamien” (III), DNP 8, 2000, 26-37.
- Page 1969 S. Page, “Adad-nirari III and Semiramis. The Stelae of Saba'a and Rima”, şurada: *Orientalia, Nova Series* 38, 1969, 457–458.
- Pettinato 1988 G. Pettinato, *Semiramis. Herrin über Assur und Babylon*, Artemis Verlag, Zürich und München, 1988.
- Radner 2003 K. Radner, “Neo-Assyrian Period”, şurada: *A History of Ancient Near Eastern Law*. Edited by R. Westbrook, *Handbook of Oriental Studies/Handbuch der Orientalistik, Section One: The Near and Middle East*, Vol. 72A, Brill, Leiden-Boston, 2003.
- RE *Realencyklopädie der classischen Altertumswissenschaft*, 1894-.
- Roaf 1996 M. Roaf, *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*, (çev. Z. Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Rollinger 2010 R. Rollinger, “Semiramis”, *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 12, 2010, 383-386.
- Röllig 1979 W. Röllig, “Semiramis”, *KP* 5, 1979, 94-95.
- Sarıkaya 2012 S. Sarıkaya, “Küçük Asya Historiografların Persika Eserleri ve Perslere Bakış Açıları/The Historiographers's of Classical Asia Minor's Persica Works and Their Perspectives on the Persians”, *MJH* 2/2, 2012, 229-242.
- Schmökel 1965 H. Schmökel, *Ur, Assur und Babylon. Drei Jahrtausende im Zweistromland*, Deutsche Buch-Gemeinschaft, Berlin, 1965.
- Schramm 1972 W. Schramm, “War Semiramis assyrische Regentin?”, *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte* 21, 1972, 513–521.
- Sevin 2003 V. Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya. Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar*, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayımları, İstanbul, 2003.





*İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*  
*Istanbul University Journal of Women's Studies*

2018/1: 45-95

- Sever 1987 H. Sever, "Asur Siyasi Tarihinin Ana Devreleri", DTCF Dergisi 31, Sayı 1.2, 1987, 421-428.
- Stephens–Winkler 1995 S.A. Stephens–J.J. Winkler, Ancient Greek Novels: The Fragments, Princeton, 1995.
- Tadmor 1973 H. Tadmor, "The Historical Inscriptions of Adad-nirari III", Iraq 35, 141-150.
- Tomaschek 1894 W. Tomaschek, "Achardeos", RE 1. 1-2, 1894, 208.
- Wartke 1993 R.B. Wartke, Urartu. Das Reich am Ararat, Kulturgeschichte der Antiken Welt Band 59, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1993.
- Wirth–Weh 1992 G. Wirth-O. Veh, Diodoros. Griechische Weltgeschichte, Buch 1-9, Erster Teil, eingeleitet und kommentiert von Th. Nothers, Anton Hiersmann, Stuttgart, 1992.